

DEN FILOSOFISKE SELVINDSIGT I LANDMANDENS VÆRDIGRUNDLAG

- Et kritisk perspektiv på dialogen i landbrugssektoren

Malene Elise Jakobsen
Studienummer: 20114594

Aalborg Universitet
Anvendt Filosofi
10. semester
Kandidatspeciale

Vejleder Jesper Garsdal
Ikke fortrolig
31. maj 2016
Antal tegn: 101.045 tegn (42,10 sider)

Abstract

The intention of this thesis is to investigate, how the Danish farmers contemplates themselves and their values as farmers in Denmark, where the agriculture is suffering and struggling through an economical crisis. The agriculturalists have through many decades been connected to an organization or local union whom has specialized themselves in agriculture in a wide perspective – including values, political views and international concerns. The farmer's values and approach to their professional knowledge are seen in a perspective from Aristotle and his ethics about values in context to specific statements from farmers. The main purpose of this study is to analyze, whether there can be an improvement in the dialogue between the agricultural advisors from the agricultural organizations and the Danish farmers. The improvement seems necessary to maintain the farmer's basic values in their work, passion and life in general. Therefore this thesis suggests, that the Danish philosopher Ole Fogh Kirkeby and his theory about 'the protreptic conversation' can be a dialogue facility to help the farmers get at wider self-knowledge especially regarding their ethics and values as a farmer in the Danish agriculture.

Furthermore this paper considers the option, that there might be a misunderstanding of how, the Danish agriculture takes responsibility in the global climate debate. International studies from the EU-Commission's Joint Research Centre shows, that Denmark is one of the leading countries in the global and local concerns about the environment in the future. In spite of this international research fact about Denmark's global responsibility in taking care of the nature, animals and other agricultural related values in regards to global sustainability, the society in Denmark seems to have a different opinion and perspective on the Danish farmers. The study in this thesis shows through an analysis based on specific statements from farmers, that there seems to be a very negative and pessimistic perspective on the farmers and agriculture in general in Denmark. According to the farmer's utterances it seems like, the Danish farmers have become a 'black sheep' in the environment-focused herd in Denmark. They feel misunderstood; ethical chastened and often politically discriminated. This fact points to a big problem in the farmer's self-consciousness given the fact, that Biesta suggests that the subject in human kind is created and shaped under a massive influence from the society's thoughts, ideology and action in real life.

Through an investigation of empirical data - from farmers, agricultural advisors and politicians - in context to the three mentioned theoretically contributors -, the study concludes, that the protreptic conversation seems to have a positive effect in the dialogue between farmer and agricultural advisor in the mediation of political sanctions and legislative demands. The protreptic dialogue will help both advisor and farmer keep focus on the ethical perspective in the farmer's self-awareness regarding preservation of their values in consideration to the mediation of political and international restrictions. Hopefully this will bring the agriculture in proportion in several levels – internationally, politically and in general in the society in Denmark, which intentionally means, the farmers can keep believing in themselves and the foundation of values, and optimistically more farmers will endure the agricultural crisis.

Indholdsfortegnelse

Problemfelt og afgrænsning.....	3
Problemstillinger	5
Filosofisk forforståelse.....	6
Metodiske overvejelser.....	9
Meningskondenserende sammenfatning: Empiri fra danske landmænd	10
Filosofisk udlægning: Aristoteles og vidensformer	14
Forstanden som vidensform	14
Kløgtighed som vidensform.....	15
Analyse af landmænds værdigrundlag ud fra deres eget perspektiv	17
Forstandens indvirkning på landmændenes værdigrundlag	17
Værdien i kløgtighed	19
Eksempel på kløgtighed fra landbrugets praksis.....	19
Meningskondenserende sammenfatning: Empiri fra dialoger med landbrugskonsulenter fra en landbrugsorganisation.....	22
Filosofisk udlægning: Ole Fogh Kirkeby og protreptikken	24
Protreptik og samtalepraksis.....	24
Protreptikken som dialogisk redskab.....	25
Protreptikkens virkemåder	26
Organisationen og fællesskabet.....	26
Analyse af formidlingsdialogen mellem landbrugskonsulenter og landmænd	29
Landmandens indsigt i den indre og ydre dialog.....	30
Den ydre påvirkning på selvindsigten.....	32
Landmandens kongespejl.....	33

Filosofisk udlægning: Gert J.J. Biesta og subjektet	36
Filosofisk undrende diskussion	38
Politiske perspektiver	39
Sustainability og internationale krav til subjektet	41
Sammenfattende procesforløb	44
Konklusion	46
Litteraturliste.....	49
Bøger	49
Websites	50
Bilag.....	

INDLEDENDE TANKER OG FILOSOFISK FORFORSTÅELSE

Problemfelt og afgrænsning

Dansk landbrug befinder sig i en international landbrugskrise, som har haft og stadig har alvorlige konsekvenser for ikke blot et utal af landmænd men også for mange involverede faggrupper indenfor denne branche – her tænker jeg eksempelvis på slagterier, mejerier etc.. Landbruget har i mange år været underlagt bestemmelser fra en jævnligt udskiftet regering, som jeg har en formodning om, der til tider synes at have modarbejdet landmændenes oprindelige værdigrundlag tilbage til landbrugsreformerne: Landbruget handlede om landmandens frie vilje til at udleve sine værdier igennem et selvstændigt landbrug. Denne ideologi synes at være svunden hen igennem udviklingen af det moderne landbrug, vi nu ser i dag i det 21. århundrede. De danske landmænd er oftest tilknyttet en landbrugsorganisation, som ikke blot varetager revisionsarbejde, men som også fungerer som formidlere af lovbestemmelser samt rådgivere for landmanden.

Forestående speciale er en filosofisk undersøgelse og analyse af værdigrundlagene i dansk landbrug i relation til lovgivningsmæssige regler og sanktioner. Ydermere er det en undersøgelse af, hvordan disse to områder – landmændene og politik – forbindes, hvilket, jeg mener, er igennem landbrugsorganisationers landbrugskonsulenter, som rådgiver landmændene igennem dialog. Alle filosofiske undersøgelser og analyser foretages på baggrund af empirisk data, som indhentes fra landbrugssektorens involverede parter i ønsket om at opnå den mest realistiske validering heraf.

Min bevæggrund for dette speciale udspringer sig i en undren om, hvordan landmændene i Danmark i et etisk perspektiv forsat kan være i stand til at realisere sig selv og sine drømme igennem et erhverv, som får så megen negativ omtale i den offentlige og politiske debat. I dette perspektiv har jeg en hypotese om, at dette er svært for dagens landmænd, da der synes at være noget yderst uetisk og umoralsk heri, da politikere og samfundet generelt har skabt en normativ rolle til landmanden som en gruppering både på ondt og godt – navnlig det første, synes at være en særlig dominerende karakteristika af danske landmænd for tiden.

Min empiri henter jeg fra virkelighedens verden: Den består af dialoger, udtalelser, interviews og andre former for meningskondenseringer af kontakt med landbrugssektorens involverede parter. På politisk niveau betyder dette besvarelse af spørgsmål på e-mail fra tidligere miljø- og fødevarerminister Eva Kjer Hansen. Her er det væsentligt at tilføje at på daværende

tidspunkt, da jeg var i kontakt med Eva Kjer Hansen, som var i medio og ultimo februar, at hun stadig var minister, og hun havde dermed en anden position i landbrugssektoren end på nuværende tidspunkt, hvor hun ikke længere er miljø- og fødevareminister under den siddende Venstre-regering. Jeg ønsker at supplere min politiske empiri med udtalelser fra erhvervs – og vækstminister Troels Lund Poulsen for at få et perspektiv på udviklingen af dansk landbrug i kontekst til landbrug på international plan. Det er dog vigtigt at påpege, at den politiske del ikke vil være så tungtvejende, som den organisatoriske del vil være: Mit fokus ligger i formidlingen mellem landmænd og landbrugskonsulenterne fra en landbrugsorganisation i kontekst til fokuset på landmændenes eget værdigrundlag. Som udgangspunkt har jeg også haft et ønsket om at inddrage et perspektiv fra en politisk interesseorganisation – valget faldt på organisationen Landbrug og Fødevarer. Derfor henvendte jeg mig til deres administrerende direktør, Karen Hækkerup, som oprindeligt meldte tilbage, at hun var meget interesseret i et samarbejde igennem besvarelse af konkrete spørgsmål. Dog skete der ingen videre udvikling, da jeg igen kontaktede hende med relevante spørgsmål. E-mail-korrespondencen stoppede – jeg fik ingen svar tilbage. Derfor har jeg valgt at fokusere på en landbrugsorganisations udtalelser i kontekst til landmændenes eget blik på deres værdigrundlag. Dette suppleres som nævnt med en mindre inddragelse af det politiske incitament. Dermed fravælger jeg aktivt på grund manglende respons – og en efterfølgende erkendelse af omfanget af specialet - at inddrage et perspektiv fra en politisk interesseorganisation. Denne manglende udvikling i kommunikationen med Karen Hækkerup vil man som filosof kunne tage til et højere kritisk abstraktionsniveau i en filosofisk analyse og undren over, hvorfor hun endte kontakten; hvad var hensigten med dette? Dette fravælger jeg aktivt, da det ikke er intentionen med mit speciale og ydermere, er der ganske enkelt ikke relevans for sådan et kritisk blik i denne kontekst i netop mit speciale.

Min empiri fra en landbrugsorganisation – hvilken er højt vægtet empiri, som beskriver forholdet mellem landbrugskonsulent og landmand fra landbrugskonsulenternes perspektiv – henter jeg fra en landbrugsorganisation, som ønsker at forholde sig anonyme, hvilket er årsagen til, at denne organisation benævnes som landbrugsorganisation og landbrugskonsulenter. Denne anonymisering er indgået som en aftale mellem landbrugsorganisationen og mig selv, således landbrugsorganisationen kan forholde sig anonyme uden nødvendigheden af, at specialet nødvendigvis skal angives som fortroligt

materiale og dermed indsnære læsere heraf. Dermed kommer denne anonymisering og fravalg af fortrolig både jeg selv og den givne landbrugsorganisation til gode. Fra denne landbrugsorganisation medtager jeg en solid mængde empirisk data til at vidne om landbrugskonsulenters perspektiv på landmænds værdigrundlag i kontekst til den virkelighed, danske landmænd befinder sig i på samfundsmæssigt og politiske plan. Primo februar aflagde jeg virksomheden et yderst givtigt besøg, som var arrangeret af deres eksterne HR-konsulent i samarbejde med mig selv. Denne empiri består af fem interviews, som er fastholdt i en meningskondenserende sammenfatning.

Ydermere ønsker jeg at anvende empiri fra landmændenes eget perspektiv på deres værdigrundlag og etiske perspektiv på den tilsyneladende normativitet, der ligger på dem i rollen som landmænd. Dette empiriske data vil blive sammenfattet i form en meningskondensering af flere samtaler med en række af landmænd. Jeg vælger bevidst at gå til min empiri med forskellige metodiske tilgange for at få en bredere metodisk indsigt i, hvordan empirien tydeliggør dette perspektiv om det etiske perspektiv om danske landmænds værdigrundlag og netop fokusere på de forskellige tilgange. Min empiri bestående af de to e-mail svar fra de to omtalte folketingsministre er vedlagt specialet som bilag.

Ovenstående problemfelts udfoldning samt problemafgrænsning leder mig til følgende problemformulering:

Hvordan kan man filosofisk set (om muligt) skabe en forbedring i dialogen mellem danske landmænd og landbrugskonsulenter i formidlingen af politiske bestemmelser under presset fra samfundets normative perspektiv på landbrugssektoren?

Til uddybning af min problemformulering har jeg valgt at udforme fire konkrete problemstillinger, som alle løbende vil blive analyseret implicit igennem specialets udviklende forløb.

Problemstillinger

- Hvordan betragter landmændene selv deres værdigrundlag?
- Hvad er landbrugskonsulenternes perspektiv?
- I hvor høj grad er det nødvendigt at skabe en forbedring med protreptikken?
- Hvordan kan der skabes et rum for ny læring for alle parter?

Filosofisk forforståelse

I forlængelse af min indledning og indsnævring af problemfelt, ønsker jeg nu at udlægge det filosofiske afsæt og grundlag, jeg går til specialet med.

Jeg går til specialet med en hypotese og generel formodning – underbygget af mange empiriske beviser – om, at danske landmænd lider under et enormt pres fra samfundet og politikere – et pres, som består af et normativt blik om deres tanker om danske landmænd. Denne normativitet betyder ud fra min filosofiske forforståelse, at samfundet samt politikere har en idé om, hvordan en landmand bør være. Der er altså en række af humane aktører i denne filosofiske problematik om dansk landbrugs grundlæggende værdier.

Jeg er af den filosofiske og praktiske overbevisning, at danske landmænds værdigrundlag i dagens Danmark hænger sammen med generel livsform, hvori etiske hensyn til dyr, natur og arbejde hænger foreneligt sammen. Man bliver ikke kun landmand for arbejdets skyld, det er ikke blot et arbejde, det er en livsstil, som danner rammen om landmandens livsform. Man indtager en position, hvor man som selvstændig landmand er i en konstant tilstand af 'arbejde'. Netop på grund af denne forudsætning for livsstilen som landmand, er det ydermere min filosofiske overbevisning, at dette hænger sammen med ideen om det gode liv for landmanden, og hertil knyttes en række af vidensformer og tilgange til livet (Aristoteles, 2000: 149). Derfor er Aristoteles den primære filosofiske tilgang, jeg benytter mig af i dette speciale. Ydermere er Aristoteles også grobund og inspiration for en videre lang række af andre filosofiske udlægninger – eksempelvis er filosofen Ole Fogh Kirkeby inspireret af Aristoteles i sin teoretiske udlægning om protreptikkens samtalepraksis, som netop også har rødder i antikkens Grækenland (Kirkeby, 2016: 37-38). I et filosofisk perspektiv og blik på landmændenes værdigrundlag, er jeg af den forståelse, at deres værdi ikke blot er noget individuelt og professionelt. Jeg er snarere af den overbevisning, at værdi for landmanden skabes som et samlet hele i en kombination af historik, erhverv, viden og dydiske karaktertræk. Ydermere er jeg filosofisk bevidst om, at jeg formentlig ikke kan trække hverken landmænd, landbrugskonsulenter eller politikere op dette filosofiske abstraktionsniveau og få skabt denne helt dybe refleksion om værdier og etik i landbruget. Derfor er jeg meget bevidst om dette i min filosofiske tilgang til specialet og min håndtering af min tilegnede empiri, og jeg minder mig selv om, at de alle er fagpersoner, som formentligt ikke har denne viden og tilgang til filosofien som jeg. Derfor er det en del af min filosofiske

forforståelse, at filosofien skal formidles på et håndterbart niveau, og at jeg ikke skal fremmedgøre mig selv som Anvendt Filosof ude i den empiriske verden i min empiriske dataindsamling. Forenkling og forståelse for andre brancher skal sammen med mit filosofiske afsæt skabe det gode data i mine analyser. Det altoverskyggende fokus i min filosofiske tilgang er, at jeg har et brændende ønske om at gøre filosofien tilgængelig for alle faggrupper netop for, at disse professioner kan få indsigt i filosofiens store anvendelighed på dette værdimæssige - og etiske niveau. Praksisverdenens professionelle skal lære andre værktøjer at kende end blot de velkendte fysisk håndterbare værktøjer – de skal stifte bekendtskab med etiske og filosofiske redskaber til at optimere synligheden af deres etiske værdigrundlag. Med Aristoteles som afsæt er jeg bevidst om, at fokus ligger på handlingen, som sker i det levede liv, da Aristoteles i sin filosofi "[...] oftest tager udgangspunkt i den levende natur[...]" (Skirbekk og Gilje, 1995: 103). Sammenfattende konkluderer jeg, at jeg går til specialet med en aristotelisk tankegang; Aristoteles' udlægning om vidensformer og dyder samt Ole Fogh Kirkeby filosofiske vinkel på protreptikken er mine to filosofiske vinkler på specialet. Som filosofiske teoretisk læringsmæssigt blik på min mindre politiske inddragelse i min filosofisk undrende diskussion, vil jeg inddrage Gert Biestas teoretiske udlægning om emergens, kvalificering og subjektivering i et filosofisk politisk perspektiv. I sin bog *Læring Retur* påpeger Biesta, at læring ikke kun er af social karakter, men derimod at politik har en væsentlig indvirkning herpå, da samfundets læringsproces i høj grad hænger sammen med politiske bestemmelser (Biesta, 2009: 73). Derfor går jeg til min undrende diskussion med Biesta som filosofiske udgangspunkt til at diskutere og vurdere det politisk kvalificerende i denne kontekst i relation til landmandens egen subjektivering. Biesta skriver i sit værk, at der i læringsmæssige kontekster er store mængder ansvar i relation til subjektet. Læreren har et ansvar for at se det unikke i eleven (Biesta, 2009: 39). Men med dette ansvar ligger en stor mængde af uvished, da ansvaret gælder mange områder (Biesta, 2009: 39-40). Hvis denne teoretiske udlægning skal overføres til mit speciale, tolker jeg, at læreren i denne kontekst skal anses som værende politikere, der forsøger at lære, forme og danne samfundet igennem regler, love og andre politiske sanktioner. Derfor ligger Biesta som en del af min filosofiske forforståelse, da jeg har en undren over, hvorledes læreren (politikerne) kan bevare subjektiviteten i landmændene og dermed bevare det unikke i deres værdigrundlag ved at bruge en forcerende magt til at bestemme deres subjektivitet. Biesta siger, at læreren skal tage "[...] ubegrænset ansvar [...]" (Biesta, 2009:40), hvilket leder mig til en videre undren over

kvalificering og subjektivering i virkelighedens socialisation i samfundet, hvor landmanden (som så mange andre) er underlagt politiske bestemmelser. Det ligger hermed i min filosofiske forforståelse, at subjektiviteten er en yderst vigtig faktor for danske landmænd, men samtidig er jeg filosofisk og etisk bevidst om, at den subjektivitet – som skaber det unikke individ som landmand - ikke kan skabes uden fællesskabets påvirkning, da pluralitet og forskellighed er med til at forme det lærende subjekt (Biesta, 2009: 73). Ydermere er det væsentligt at nævne, at jeg ligeledes tager Aristoteles' udlægning om viden med mig som baggrund for vidensforståelsen. Han skelner nemlig mellem 'techne' og 'fronesis', hvor 'techne' er den viden og kundskab om at kunne bygge et hus, hvorimod 'fronesis' er *"[...] den viden, som sigter mod at gøre det etisk eller politisk bedre for mennesket og øge dets velbefindende"* (Gustavsson, 2001:33)

Opsummerende kan jeg sammendrage, at min filosofiske forforståelse er en kombination af Aristoteles, Ole Fogh Kirkeby og Gert J.J. Biesta – disse tre filosofiske teoriudlægninger kommer til udtryk igennem hele specialet, dog er nogle afsnit mere præget af udvalgte teoretikere end andre, eksempelvis anvender jeg primært Biesta i min filosofisk undrende diskussion som et kritisk blik på den læring, der finder sted i mellem politiske bestemmelser og landbruget i kontekst til landmændenes subjektivitet og værdier.

Metodiske overvejelser

Jeg har igennem hele mit specialeforløb været i dialog med landmænd. Nogle samtaler har været mere højtidelige i forhold til konkrete spørgsmål og fokus på bestemte terminologier indenfor filosofien – eksempelvis etik og normativitet – mens andre dialoger med landmændene har været mere interessepræget på en sådan måde, så jeg indgik i dialogen på niveau med dem grundet min baggrundsviden om dansk landbrug. Dette har været et aktivt valg i min empiriindsamling med data fra landmændenes eget personlige og professionelle perspektiv. Jeg var forinden opstart af dataindsamlingen bevidst om, at jeg skulle træffe et valg, således jeg forsøgte ikke at skabe denne fremmedgørelse mellem min rolle som akademikere og filosofistuderende i kontrasten i forhold til landmændenes rolle i den praktiske og udøvende verden. Filosofien skal indgå i alle menneskelige individers liv således, *"[...] filosofien må være forståelig for alle (om end den selvfølgelig ikke nødvendigvis vil være acceptabel for alle)"* (Christensen, 2011:10). Derfor har jeg valgt at fastholde denne empiri fra landmændene ud fra en delvist selvkonstrueret metode, som er kraftigt inspireret af den metodiske teori om meningskondensering. På denne måde jeg er i stand til at skabe meningshelheder og givne tematikker ud fra den række af dialoger, jeg har haft med landmændene. Dog følger min empirifastholdelse med denne anderledes metode ikke stringent metoden om meningskondensering på samme måde som teoretikerne Kvale og Brinkmann forelægger metoden (Kvale og Brinkmann, 2015: 267-268).

I medio februar indsamlede jeg empirisk data fra en landbrugsorganisation, som ønsker at forholde sig anonyme i dette speciale. Denne data består af fem samtaler tog udgangspunkt i metoden om semistrukturerede interviews.

LANDMANDENS VÆRDIGRUNDLAG I ET ARISTOTELISK PERSPEKTIV

Meningskondenserende sammenfatning: Empiri fra danske landmænd

Som helt afgørende empiri har jeg talt med en række af danske landmænd med den hensigt om at få et dybere indblik i, hvordan de selv anskuer deres egne værdigrundlag i deres position som landmænd i Danmark. Ydermere ønsker jeg igennem denne kontakt med landmændene at få en dybere forståelse og indsigt i, hvad der er etisk forsvarligt landbrug for dem i kontekst til netop deres personlig værdigrundlag. Endvidere håber jeg på, at jeg i min analytiske del af specialet kan bliver bedre orienteret om, hvordan den normativitet, samfundet synes at pålægge danske landmænd, hænger sammen med virkelighedens viden og visioner i landbruget i Danmark. Samlet set kan jeg sammendrage, at den primære hensigt med denne dialog med landmændene har til hensigt at skabe et analytisk indblik i landmændenes etiske handlingsorienteret i relation til deres værdigrundlag.

Jeg har igennem et længere forløb haft dialoger med landmænd om deres perspektiv på deres eget værdigrundlag i kontekst til politiske sanktioner og andre bestemmelser. Dog har nogle af samtalerne været ret omsiggribende, hvilket blandt andet er årsagen til, at jeg har valgt at fastholde mit empiriske data fra landmændene i form af en sammenfatning, som er kraftig inspireret af den metodiske tilgang om meningskondensering. Jeg ønsker at sammenfatte ligheder, uligheder og generelle træk i alle de samtaler, jeg har haft med landmændene. (Kvale og Brinkmann, 2009: 228-229). Hensigten og fordelene med en meningskondensering er, at man danner et samlet perspektiv på den givne samtale eller det givne interview ved at fremhæve den samlede helhed heri (ibid.). Dog er denne meningskondenserende sammenfatning kun inspireret af tilgangen om meningskondensering, da den "korrekte" måde at udføre meningskondensering er ud fra konkrete interviewsituationer og følger stringent fire trin (ibid.). I mit tilfælde er der ikke tale om direkte interviews - snarere en form for interpersonelle interaktioner, hvor samtalepartnerne er på lige fod og udveksler meninger og perspektiver på den givne sag, som i disse dialoger er problematikken om dansk landbrug. Årsagen til denne tilgang til indsamlingen af min empiri var for at skabe et mulighedsrum, hvor vi (jeg og den givne landmand) kunne tale på et fælles niveau, hvor vi begge kunne bidrage med viden og perspektiver. Dette skete i ønsket om at forsøge at forhindre fremmedgørelsen af mig som akademiker samt i ønsket om at bringe en positivitet frem omkring landmændenes rolle i samfundet: Mit ønske var og er at give danske landmænd en retsmæssig og auditiv stemme i samfundet, så det negative normative perspektiv på dem

ændres til en mere positiv grad. Jeg har valgt at inddele min data fra dialogerne med landmændene i tre kategorier, dette gør jeg under inspiration af Steinar Kvale og Svend Brinkmanns udlægning om meningskondensering, hvor de påpeger, at en kategorisering er behjælpelig på mange måder. Dels skaber en kategorisering en bedre overordnet struktur i meningsindholdet i mine dialoger med landmændene (Kvale og Brinkmann, 2015: 268). Ydermere mener jeg selv, at man ved at kategorisere og visualisere disse kategorier i et skema får et bedre overblik over og indsigt i essensen af samtalerne. Tydeligvis kan man se paralleller på tværs af de valgte kategorier.

Værdigrundlag	Tematikker	Meningshelheder
<ul style="list-style-type: none"> • Frihed under ansvar • Man er sin egen lykkes smed • Kvalitet og kvantitet • Intern mangfoldighed • Respekt for dyr og natur 	<ul style="list-style-type: none"> • Underlagt utallige regelsæt • Det sorte får i den offentlige debat • Mangel på plads til alle • "De andre" mangler forstand på og viden om landbruget i Danmark 	<ul style="list-style-type: none"> • Frustration vs. motivation • Uoverskuelighed • Mangel på respekt • Værdigrundlaget forsvinder

Kategorisering af meningsindholdet i mine dialoger med danske landmænd

Dette skema med mine kategoriinddelingerne og punkter herunder, vil jeg benytte mig af som empirisk data senere i specialet, hvor jeg ønsker at lave en filosofisk analyse af, hvordan danske landmænd selv betragter deres værdigrundlag. Denne analyse udspringer af en aristotelisk tilgang til filosofien med udgangspunkt i Aristoteles' udlægning om dyder og vidensformer – særligt ud fra hans værk om *Etikken* med udgangspunkt i sjette bog. Jeg er bevidst om, at Kvale og Brinkmann benytter sig af en anderledes og bredere inddeling af kategorier, dog mener jeg, at mit problemfelt samt empiri har et behov for denne overnævnte kategorisering. Ydermere er min metodiske behandling af data fra både landmænd og landbrugskonsulenter blot en inspiration af meningskondenseringens metodik. Derfor er jeg af den overbevisning – både filosofisk, metodisk og analytisk set – af denne kategorisering og

meningsfortolkende tilgang er fyldestgørende i min præsentation af empiri fra henholdsvis landmænd og landbrugskonsulenter fra landbrugsorganisationen.

Foruden ovenstående kategorisering mener jeg, det er vigtigt at fremhæve konkrete eksempler fra virkelighedens verden netop for at underbygge kategoriernes hensigt. Dette sker igennem udvalgte citater fra landmændene. Disse citater er tydeliggjort i nedenstående skematisering af virkelighedens verden i landmandens optik.

Frustration vs. motivation

- *"Det danske korn kan ikke bruges til brød i DK pga. det lave proteinindhold som følge af for stramme regler om gødning på markerne"*
- *"Det er frustrerende, når man som mindre landmand kæmper for at holde sig kørende, når man ser, at nogle af de helt store landmænd får afskrevet dele af deres gæld i gården"*
- *"Det er altid os landmænd, som står for skud. Vi bliver det sorte får. Men folk glemmer nogle gange, at vi altså ikke kun er de primære forurenere. Se på byerne og byboer, hvor meget forurening er der ikke, når folk plejer en paracelshave?"*

Uoverskuelighed

- *"Det er nærmest umuligt at holde styr på alle de regler og love. Bedst som man har fået hold på dem, som allerede er blevet implementeret, så kommer de (politikkerne) med en række af nye, som gør det sværere at realisere sig som landmand"*
- *"Bedst som man tror, at nu er der endelig lidt ro på nye indførelser og perspektiver, så skifter regeringen jo. Og det som fx blå blok har indført, det bruger rød blok deres regeringstid på at rive ned igen"*

Mangel på respekt

- *"Der er en tendens til, at landmændene altid får skylden for alle negativiteter på miljø- og naturområdet. Men hvorfor i alverden skulle vi ønske at ødelægge naturen? Det er jo den, vi landmænd er afhængige af?!"*
- *"Medierne snakker og snakker. De aner bare ikke, hvad de snakker om, men det er så nemt at skyde skylden på os på trods af, at vi er et af Danmarks største og vigtigste erhverv. Der er ingen respekt at hente".*
- *"De andre' har ingen forstand på vores sektor. Men alligevel tillader de sig at blande sig på områder, de intet aner om."*

Disse eksempler fra virkelighedens verden vidner om, at landmanden til tider føler sig svigtet ud fra de udtalelser, jeg har fra danske landmænd. Disse udsagn peger på en entydighed, som peger mod, at landmændene tilsyneladende ikke mener, at det er nemt at realisere sig selv som landmand i ønsket om at skabe kvalitet og meget af den med hjælp fra naturens ressourcer og muligheder. Landmanden ser potentialer i den danske natur og ønsker givetvis ikke at ødelægge denne. Naturlighed er en grundlæggende værdi i landmanden, men ifølge landmændene er det svært at foretage naturlige handlinger indenfor deres erhverv, da der

konstant er en regel eller lov, som synes at bryde med deres oprindelige værdigrundlag. Et værdigrundlag som indeholder fri vilje under ansvar i relation til at se en mulighed i at kunne skabe god kvalitet i fødevarer. Landmanden har respekt for naturen, men han mangler, at offentligheden viser dem respekt, netop fordi dansk landbrug er kendt for det gode kvalitetsprodukt, der skabes – det bevidner ligeledes om et fokus på at beskytte Danmarks miljø og natur.

Ud fra de mange dialoger med forskellige landmænd synes jeg, at der tilsyneladende er en tendens til, at der er tale om en form for paradigmeskifte i den senere tid i dansk landbrug. Dette skifte gør sig synligt, da jeg hører landmændene sige, at der ikke er den samme form for frihed under ansvar længere som landmand. Alle landmænd, som jeg har talt med, tillægger sig tilsyneladende den holdning, at de føler sig underlagt af ufattelig mange regler og love, som synes at styrer, hvordan de agerer landmænd, og dermed synes det at hæmme nogle i at kunne udleve deres drøm om netop at agere den gode landmand i forhold deres værdigrundlag.

Filosofisk udlægning: Aristoteles og vidensformer

Det følgende afsnit vil være en redegørelse af Aristoteles' teoretiske grundlag om dyder og vidensformer ud fra hans værk *Etikken* (*Den Nikomachæiske Etik*) med særligt udgangspunkt i sjette bog, hvor han folder vidensformerne ud. Årsagen til, at valget af denne filosofiske teori, er som indledningsvist nævnt, at Aristoteles netop har denne skelnen om etiske og praktiske dyder i relation til vidensformerne. Dette synes at være et yderst relevant perspektiv at inddrage i relation til et analytisk perspektiv af landmændenes etiske værdigrundlag og det normative perspektiv på dem udefra. Derfor vil denne redegørelse af udvalgte dele af Aristoteles' dydsetik samt redegørelse af hans udlægning af vidensformer blive analytiske redskaber i en senere analyse af landmændenes værdigrundlag.

Årsagen til, at jeg i det igangværende speciale vælger at inddrage Aristoteles' udlægning om det filosofiske perspektiv på dyder og vidensformer, er netop fordi, han i Antikkens Grækenland frembragte disse i sit store værk *Etikken*. Mit speciales fokus er netop det etiske og filosofiske perspektiv på danske landmænds værdigrundlag i kontekst til formidling af politiske love og sanktioner. Derfor mener jeg, at det er yderst relevant at inddrage Aristoteles' filosofiske blik på de etiske dyder samt vidensformer. Det er netop det, som han udlægger i *Etikken*; de etiske dyder samt fornuftsdyder (Aristoteles, 2000: 149). Dette er relevant for mit speciale, da etik og fornuft spiller en afgørende rolle i kontekst til forståelsen af landmændenes værdigrundlag i kontekst til den dialog og formidling, der finder sted mellem landmænd og landbrugskonsulenter under den hævede hånd fra politisk side. Dyder som forstand og kløgtighed synes at være yderst væsentlige karaktertræk at analysere filosofisk for at skabe en filosofisk indsigt og forståelse i, hvorfor danske landmænds værdigrundlag muligvis lider under politiske bestemmelser.

Forstanden som vidensform

Når Aristoteles taler om forstand, siger han, at det "[...] er hverken at eje eller erhverve kløgt" (Aristoteles, 2000: 159). Han peger i stedet på, at det snarere er en evne, som mennesket besidder, som gør individet i stand til at kunne anvende videnskab korrekt og foretage korrekte beslutninger i relation hertil (ibid.). Hvis man kan dette, opnår man en god forstand, da "[...] det gode og det rigtige er det samme" (ibid.). Det gælder altså om at tillægge sig en korrekt forståelse for den givne ting, begreb, situation etc., og herved lære af det – her

forbinder Aristoteles 'forståelse' med 'indlæring', da disse er nært beslægtede, men alligevel anvendes termen 'forståelse' oftere frem for 'indlæring' (ibid.). I min optik forestiller jeg mig, at grunden hertil er, at termen 'indlæring' kan virke forcerede og pædagogisk, hvorimod det er nemmere at beskrive en situation ud fra den 'forståelse', man har, alt efter hvilken forstand man som menneskeligt individ besidder. Dog mener jeg, at det i nogle situationer vil være nødvendigt at anvende vokabularet om indlæring eksempelvis i uddannelsesmæssige kontekster, hvor der netop – forhåbentlig – skal ske en aktiv indlæring til og igennem forstanden gennem undervisning, praksis og erfaring. For eksempel har landmanden indlært sig viden for at bedrive godt landmandskab ud fra et værdigrundlag, som ligger i landmandens forstand. Landmanden har forstand på sit fag på grund den indlæring, han eller hun har og har haft til sektoren. Landmanden har ikke "kun" en forståelse for landbrugssektoren. Det er nødvendigt med indlæring, som er det, der bevirker, at landmanden har forstand på landbruget.

Kløgtighed som vidensform

I Aristoteles' udlægning af vidensformer forsøger han at få et greb om betydningen af kløgtighed. Hertil kobler han videnskaben og validiteten. Hvordan kan man validere viden, og hvad skaber videnskab? Han påstår, at det er svært at argumentere og validere med beviser i videnskaben, da både principper og beviser er af foranderlig karakter (Aristoteles, 2000: 153). På denne baggrund fastlægger Aristoteles, at kløgt ikke hænger sammen med videnskab, og ydermere kan man heller ikke kategorisere kløgt under kunst (ibid.). Årsagen til udelukkelsen af videnskab og kunst beror på, at videnskaben skabes på baggrund af faktuelle elementer ud fra virkelighedens handling, som er i en foranderlig proces. Ydermere er kunsten udelukket, da "[...] *handlen og frembringelsen er generisk forskellige*" (ibid.). Derfor beskriver Aristoteles kløgt som en egenskab, der er "[...] *handlende og sandt rationel*" i både gode og dårlige hensigter (ibid.) Hertil uddyber han med, at der alligevel er en signifikant forskel på frembringelsen og handlen, da "[...] *handle er et mål i sig selv*", hvorimod "[...] *frembringelsen har et mål udenfor sig selv*" (ibid.). Som et eksempel fra virkelighedens verden påpeger han, at vi mennesker anser kløgtige mennesker, som dem der er i stand til at kunne se og begribe det gode – både for det givne individ selv, men også for dets medmennesker – eksempelvis "[...] *gode husholdere og politikere* [...]" (Aristoteles, 2000: 153). Ud fra denne

filosofiske udlægning vidner det om, at vi som menneskelige individer anskuer viden og vidensformer, som noget der er foreneligt forbundet med det gode i livet. Eksempelvis må man have viden om det gode og ønsket om at skabe og bevare det gode for at kunne være et kløgtigt menneske. Dog vider det ydermere om, at vi som samfund generelt har store forventning til dem, som styrer vores land. Dette peger på, at der synes at være en stor grad af magt forbundet hertil, for hvis kløgtige mennesker for eksempel kan være politikere, så besidder de en magtposition, da vi som almene borgere – uanset om man er landmand eller akademiker – har en forventning og forhåbning om, at de kan og skal varetage forpligtelsen om det gode i relation til deres position i samfundet for netop at skabe en god tilværelse for hele menneskeskaren. Navnlige i Danmark hvor vi lever i en velfærdsstat. Aristoteles påpeger ligeledes, at der også ligger en væsentlig pointe i kløgten om, at den skal kunne gælde specifikke ting; *”Kløgten angår ikke kun de almene ting, men må også kende den enkelte ting”* (Aristoteles, 2000: 156). Dette argumenterer han for med den pointe, at der ligger handlende elementer i kløgten, og når man taler om handling, refererer man til handling i forhold til en specifik sag eller genstand (ibid.). Dette bygger Aristoteles videre på i sin tydeliggørelse af forskellen på visdom og handlen: Man kan godt have visdom eller viden om et givent felt: eksempelvis viden omkring landbrug – her kunne det eksempelvis være politikere, som har viden og indsigt i forskningsmæssig viden om miljø, fødevarer og landbrug – uden at være handlekraftig i handlingen om denne specifikke viden. Den handlekraftige er i denne optik landmanden, der har både viden og erfaring, og som givetvis realiseres igennem handling i ønsket om at bedrive godt landmandskab i kontekst til sit værdigrundlag som landmand. *”Kløgten er handlende”* (Aristoteles, 2000: 156), og derfor må man være et aktivt handlende menneske at kunne udvise og realiserer dyden om kløgtighed. Derfor må landmanden både kende til de almene regler, love og viden om landbrug i kontekst til at kunne applicerer disse i enkelte tilfælde i dagligdagen i landbruget, eksempelvis i tilfælde med diskussioner om randzoner. Dette skaber i denne filosofiske optik en kløgtig landmand.

Analyse af landmænds værdigrundlag ud fra deres eget perspektiv

I det forestående afsnit ønsker jeg at analysere min empiriske data om danske landmænds perspektiv på deres eget værdigrundlag i dette etiske og normative perspektiv, som indeværende speciale har som primære fokus. Denne analyse tager udgangspunkt i den meningssammenfatning, som er kraftigt inspireret af den metodiske tilgang om meningskondensering af empirisk data. Jeg ønsker at benytte mig af Aristoteles' udlægning af sit filosofiske perspektiv på dyder og udlægning af vidensformer ud fra hans værk *Etikken* med udgangspunkt i den sjette bog heri.

Forstandens indvirkning på landmændenes værdigrundlag

Det er af min filosofiske overbevisning, at det er nødvendigt at klarlægge, hvordan landmandens viden om landbruget perciperes i kontekst til, hvordan viden og værdier kan begribes. Ud fra mine mange samtaler med en række af landmænd synes der at danne sig et tydeligt mønster af, hvordan deres viden, værdier og visioner for og om dansk landbrug er i kontekst til den offentlige formidling heraf.

Igennem min meningskondensering, som forelægger forinden dette analyseafsnit, skabes der en række af fælles tematikker, som danner primære parallelle træk fra landmændenes udsagn. En af disse, kategoriserende tematikker, peger på, at landmændene mener, at der synes at være en mangel på forstand fra "de andres" side. Dette er sagt i de adspurgte landmænds eget vokabular, hvori de anskuer "de andre", som værende politikere og samfundet generelt. Landmændene er overordnet af den overbevisning, at individer, som ikke har kendskab til eller ikke er faglært indenfor denne sektor, ikke har tilstrækkelig viden om og forstand på landbruget – hvilket logisk nok er en følgevirkning, eftersom alle mennesker ikke kan være eksperter i viden om landbruget. Netop af denne årsag mener jeg, at det er helt essentielt at se nærmere på denne tilgang til viden: Hvordan hænger forstand sammen med de danske landmænds værdigrundlag?

I den aristoteliske udlægning af begrebet om forstand påpeger han, at forstand er en evne, mennesket besidder, som gør os i stand at træffe gode beslutning i henhold til korrekt viden. Forstanden ligger altså i os, som en evne til at gøre korrekte handlinger i kontekst til viden. Når landmændene taler om, at der synes at være en mangel på forstand fra politisk og samfundsmæssig side, er deres pointe hermed, at disse aktører ikke har tilstrækkelig indsigt i

viden om landbruget – i hvert fald ikke i landmændenes optik. Her er det vigtigt at have endnu et perspektiv for øje: Landmændene er jo netop yderst subjektive i deres udtalelser – deres udlægninger kommer fra en årrække af frustrationer om en udbredt negativitet på deres sektor. Derfor ser landmændene naturligvis blot situationen fra deres perspektiv, hvilket netop er hensigten i de samtaler, jeg har haft med dem: Pointen er, at jeg igennem igangværende speciale, fremlægger et perspektiv fra landmændenes side, som skal afspejle, hvordan de selv anskuer deres værdigrundlag som landmænd, da det netop er denne tydeliggørelse og uddybelse, som skaber grundlaget for min kommende anden analyse. Den anden analyse har til hensigt at analysere filosofisk, hvordan formidling af offentlig og politisk viden sker fra landbrugsorganisationer til landmændene. Derfor er det væsentligt at påpege, at perspektivet i denne første analyse netop er af temmelig subjektiv karakter, som meningskondenseringen ligeledes påpeger. Denne igangværende analyse skal være med til at verificere eller falsificere min formodning om, hvordan danske landmænd selv anskuer deres værdigrundlag i kontekst til politiske incitament og anden samfundsmæssig indblanding. Jævnfør Aristoteles' udlægning af forstand, så handler som nævnt om at have den korrekte forståelse af og om det givne område. – Dette skaber dog flere perspektiver i relationen mellem min tre-uenighed mellem landmænd, konsulenter og politikere. For hvad er den korrekte forståelse af viden i landbrugssektoren? Endnu engang bliver min afgræsning af perspektiver nødvendig, da denne analyse kun omhandler perspektivet fra landmændene. Dog er Aristoteles' udlægning om fællestrækkene mellem forstand og indlæring medvirkende til at verificere landmændenes svar: Hvis man kan have forstand på noget igennem en indlæring af et givet område, begreb eller sektor, så burde der i denne optik være bevis for, at det er dem med en uddannelsesmæssig erfaring og viden til feltet, der netop besidder den korrekte forståelse og viden herom. Hermed udleder jeg, at det må være svært at bevise, at samfundet og politikere har den fuldt ud optimale kendskab til landbrugssektoren og dermed forstand på at drive landbrug, hvis ikke de har en uddannelsesmæssig erfaring eller viden indenfor feltet, hvad enten der er landmand, agronom eller lignende. Derfor forbinder jeg i denne filosofiske analyse forstand, forståelse og indlæring som yderst nærbeslægtede terminologier, hvilket også er en pointe, som Aristoteles fremhæver i sin udlægning af det filosofiske perspektiv herpå. Dog pointerer han, at indlæringen lægger længere væk end forståelsen. Dette forholder jeg mig dog forholdsvist kritisk til i forbindelse med min tilgang til forstand i denne analyse, da jeg er af den overbevisning, at man bør have en form for læring

for netop at have forstand på feltet. Dette argumenterer jeg også for i mit afsnit om den aristoteliske teoretiske udlægning af vidensformer, da jeg mener, at indlæring er helt afgørende for forstanden på et givent felt, da indlæring – i min optik – indbefatter både undervisning, praksis og erfaring fra den konkrete praksis i virkeligheden.

Værdien i kløgtighed

Efter at have frembragt forstanden i relation til landmænds værdigrundlag, er det af min overbevisning at ligeledes kløgtigheden, som jeg har frembragt teoretisk i tidligere afsnit, synes at være yderst relevant at analysere i kontekst til, hvilken værdi der ligger heri. Er landmænd kløgtige fagfolk – hvis ja, hvilken værdi har det så for dem som selvstændige individer? Når Aristoteles taler om kløgtighed, påpeger han som nævnt, at denne dydiske tilgang til viden er noget, som er *"[...] handlende og sandt rationel"* (Aristoteles, 2000: 153). Som mennesker forsøger vi altså at være rationelle i vores tilgang til at opnå den sande viden igennem vores handlende effekter som mennesker. Videre kan der udledes, at landmanden på baggrund af sin viden og videre erfaringer skaber viden og evidens i hverdagen igennem rationelle handlinger, som muligvis styrker ham i sin værdi som landmand: For at tage dette perspektiv på et højere abstraktionsniveau, lad os så lave et tænkt eksempel på baggrund af min empiri fra landmændene:

Eksempel på kløgtighed fra landbrugets praksis

Når der synes at være et klart flertal af landmænd, som peger på, at samfundet og politikere generelt har en stigende tendens til at pege på landmænd og landbrugssektoren som det sorte får, kan det med et aristotelisk analytisk perspektiv også tolkes at være en mangel på kløgtighed: I landmændenes optik er samfundet generelt og politikere ikke rationelle i deres tilgang til finde ud af det sande omkring landbrugssektoren, da de ganske enkelt ikke er handlende nok i deres interesse i at opnå viden om feltet. Igennem handlingen som landmand, har den givne landmand jo målet inkorporeret i sig selv som landmand via den handlen, han fortager igennem kløgtige beslutninger og handlinger (Aristoteles, 2000: 153). Og denne kløgtighed ligger tilsyneladende som en fast forankret egenskab i landmændenes værdigrundlag, da de netop ikke kun er selviske i deres kløgtighed igennem deres handlinger og beslutninger: Som Aristoteles påpeger, kan kun den ultimative kløgtighed opnås, hvis

individet er rationelt og objektivt, således det rationelt sande og den korrekte handlen i den givne situation ikke blot kommer landmændenes til gode men også det danske samfund til gode. I en af mine dialoger med en landmand, siger en landmand *"Det danske korn kan ikke bruges til brød i Danmark pga. det lave proteinindhold som følge af for stramme regler om gødning på markerne"*. I denne udtalelse ligger der en kløgtighed fra landmandens side, da han er af en anden holdning end den politiske og lovgivningsmæssige bestemmelse herom. I landmandens optik burde disse forhold ændres. Dette er en kløgtig beslutning i relation til landmandens værdigrundlag, da en ændring på denne politiske bestemmelse vil kunne ændre forholdene og skabe merværdi hos ikke blot landmænd og landbrugssektoren men også det danske samfund. Denne ændring og merværdi findes i det faktum, at der er efterspørgsel på danske produkter og et stigende behov for at 'kende sin mad', så man miljø- og sundhedsmæssigt kender til værdien og indholdet i den givne madvare, man er forbruger af. Landmandens tanke, om at det synes at være forrykt, at Danmark skal importere korn fra andre lande til at producere brød i Danmark, har altså også fodfæste en i fordel for den almene forbruger i det danske samfund: Landmændene udviser hermed kløgtighed ud fra deres værdigrundlag som landmand, da incitamentet og bevæggrunden for en ændring på dette område ikke blot vil gavne dem som landmænd, da de kan skabe et bedre produkt på markedet både det danske og internationale, hvilket medfører en merpris for produktet, hvilket ydermere gavner det danske fødevarermarked generelt, da brødproduktet vil kunne blive fuldt ud dansk produceret og dermed have den gode danske kvalitet på fødevarermarkedet.

I et aristotelisk analytisk perspektiv synes denne handling og analytiske indsigt at komme med et konkret eksempel på kløgtighed på baggrund af landmændenes værdigrundlag. Aristoteles siger netop: *"Kløgten angår ikke kun de almene ting, men må også kende den enkelte ting"* (Aristoteles, 2000: 156). Her kan videre udledes og konkluderes, at landmanden ikke kun handler kløgtigt i relation til den enkelte ting – som i denne relation er landbruget – men landmanden handler ligeledes kløgtigt i forhold til den viden, han har om det almene, som netop er efterspørgsel i samfundet. Netop dette skaber den handlekraftige landmand, som igen bevidner om en væsentlig stor tilstedeværelse af kløgtigheden i landmændenes værdigrundlag, da kløgtighed og handlen som nævnt hænger uforeneligt sammen. Værdien i kløgtigheden i landmandens værdigrundlag består af mange faktorer, som gør landmanden

handlekraftig: Det er i min filosofiske og analytiske optik, at det er denne kombination af viden, værdier, erfaring og virkelighedens praksis, som skaber den kløgtige værdi i landmanden værdigrundlag.

**DIALOGEN MELLEM LANDMANDEN
OG LANDBRUGSKONSULENTEN I
ET PROTREPTISK PERSPEKTIV**

Meningskondenserende sammenfatning: Empiri fra dialoger med landbrugskonsulenter fra en landbrugsorganisation

Det følgende afsnit vil være en redegørelse af den empiri, jeg har indsamlet fra en landbrugsorganisation, som ønsker at være anonym. Det data jeg tager med derfra består af fem semistrukturerede interviews. De interviewede var fire landbrugskonsulenter samt en formand. Alle fem personer blev stillet de samme ti spørgsmål, som jeg forinden havde skrevet ned. Dog var der plads til en udvikling i interviewet, hvilket betød, at også andre områder blev bragt på banen, og andre relevante spørgsmål blev stillet, således der blev skabt en behagelig og ligestillet dialog mellem mig og konsulenten. Særlig interviewet med den givne formand udviklede sig til en omsiggribende dialog. Mine ti forberedte spørgsmål til landbrugskonsulenterne er vedlagt specialet som bilag.

En landbrugsorganisation er en organisation, som varetager alt fra landbrugsrådgivning, revisionsarbejde samt advokatarbejde. Dette betyder, at de har revisorer, advokater og naturligvis landbrugskonsulenter ansat. Min interesse om den givne, anonyme landbrugsorganisation falder udelukkende på landbrugskonsulenter samt udtalelser fra den givne formand, jeg har talt med, da det netop er forholdet og dialogen mellem disse og landmanden, jeg ønsker at få indsigt og viden i.

De fem interviews jeg har foretaget med henholdsvis fire landbrugskonsulenter og en given formand er transskriberet for min egen skriveproces' hensyn, men ligeledes for at kunne behandle min empiri med en mere filosofisk troværdighed, da jeg er af den overbevisning, at det ikke giver mening at vedlægge de transskriberede interviews, da det jo netop ikke er en verbal-, nonverbal- eller konversationsanalyse, jeg ønsker at lave og undersøge i dette igangværende speciale. Derfor er jeg efter min proces med transskriberingen nået frem til den konklusion, at det giver mest filosofisk mening og værdi, at jeg lave en sammenfatning af de fem interviews igennem en metodisk tilgang, som ligeledes, som min empiri fra landmændene, er inspireret af metoden om meningskondensering fra Steiner Kvale og Svend Brinkmann. Den er lavet ud fra samme afsæt som forrige meningskondenserende sammenfatning, hvori jeg pointer udvalgte væsentligheder igennem tre kategorier: Værdigrundlag, tematikker og meningshelheder. Ydermere har jeg som i den forrige meningskondenserende sammenfatning valgt at fremhæve udvalgte og særligt værdigivende

citater, som falder ind under kategorien om meningshelheder. Nedenstående skema viser denne inddeling.

Værdigrundlag	Tematikker	Meningshelheder
<ul style="list-style-type: none"> • Frihed under ansvar • Landmænd er pt i krise • Kvalitet og kvantitet • Personlig kontakt og dialog 	<ul style="list-style-type: none"> • Underlagt utallige regelsæt • "Det sorte får" i den offentlige debat • Mangel på plads til alle • Nietzsche vs. masseproduktion 	<ul style="list-style-type: none"> • Frustration vs. motivation • Negativt, normativt blik fra offentligheden og politikere • Et ønske om bedre selvindsigt hos landmanden

Jeg har som netop nævnt valgt at lave en fremhævelse af udvalgte citater fra landbrugskonsulenterne ud fra de meningshelheder, der synes at være i de fem interviews. Derfor har jeg lavet et struktureret indblik heri under hver af de tre underkategorier i meningshelhederne. Disse citater er tydeliggjort i nedenstående skema:

Et ønske om selvindsigt hos landmanden	Frustration vs. motivation	Negativt, normativt blik fra offentlighed
<ul style="list-style-type: none"> •Konsulent: "[...] De dygtigste er dem, som 'overlever,' det handler om at være effektiv og holde omkostningerne nede." •Konsulent: "I nogle situationer med frustrerede landmænd, kan vi jo ikke gøre andet end at lægge øre til". •Konsulent: "[...] Det vigtigste er at finde ud af, om de har nogle muligheder. Men først synes jeg, man skal finde ud af, hvor landmændene selv er henne". 	<ul style="list-style-type: none"> • Konsulent: "At være lidt empatisk er vigtigt, man ved godt, hvilken situation, de står i. [...] Man skal have lidt situationsfornemmelse [...]". 	<ul style="list-style-type: none"> •Konsulent: "[...] Men at de (landmændene) også samtidigt skal forholde sig til alle mulige negative historier i pressen, det går da sommetider dem på. Altså, jeg kan da også selv blive påvirket af det. Når man åbner Facebook, så er der nogle, der har delt og skrevet alt muligt, om fx MRSA i svineproduktioner. Og der skrives at 'de der landmænd, de er nogle svin', så kan man godt blive sådan helt "Årha"."

Filosofisk udlægning: Ole Fogh Kirkeby og protreptikken

Jeg ønsker nu i forestående afsnit at tydeliggøre dele af Ole Fogh Kirkebys teori om protreptik samt dele af hans tilgang til organisations- og ledelsesfilosofi. Disse teoretiske udlægninger ønsker jeg senere at anvende i min analytiske del af mit speciale til at undersøge, hvorledes formidlingen mellem landmænd og landbrugsorganisationer indtræffer i dette etiske perspektiv med fokus på landmændenes værdigrundlag. I kontrast til Aristoteles er Ole Fogh Kirkeby et nutidigt, filosofisk bidrag til organisationsfilosofi og filosofi generelt, hvorfor jeg mener, han er yderst relevant at inddrage i mit perspektiv på formidling fra og med landbrugsorganisationer i deres dialog med dansk landmænd.

Protreptik og samtalepraksis

Der er i filosofiens verden mange metoder og tilgange at gå til samtalen og dialogen på. Et af de nutidige bud herpå er filosofen Ole Fogh Kirkebys udlægning om protreptikken, som et filosofisk samtaleredskab at gå til dialogen på. Kirkeby har udover protreptikken arbejdet særdeles meget med organisations- og ledelsesfilosofi, hvilket også er et perspektiv, jeg senere vil belyse i kontekst til landbrugsorganisationens formidling til landmændene. Kirkeby har udgivet flere værker og tekstsamlinger, som omhandler protreptikken og dens tilgang. Jeg har valgt at tage afsæt i det nyeste skud på stammen, som er hans værk fra 2016, der hedder *Protreptik – selvindsigt og samtalepraksis*. I denne bog uddyber han protreptikkens dialogiske ressourcer, men han kommer ydermere også i dybden med, hvor protreptikken ellers kan tage individet hen: "*[...] protreptikken er meget mere en dialogisk praksis, eller bedre, at den kun kan være en dialogisk praksis, fordi den indeholder en teori om forholdet mellem bevidstheden, sproget, kroppen og verden.*" (Kirkeby, 2016: 7). Dog synes denne del af protreptikken ikke at være relevant i kontekst til dette speciale, da jeg ønsker at anvende den teoretiske udlægning af protreptikken, hvori den fungerer som samtaleredskab. I denne sammenhæng påpeger Kirkeby indledningsvist i sit nyeste værk, at protreptikken har fællesnævner med terapi: "*[...] den kræver stor dygtighed at udfolde og udføre*" (ibid.). Dog er det vigtigt at have in mente, at den ikke lægger på samme niveau som psykoanalyse og gestaltterapi, grundet den uddannelsesmæssige baggrund disse to tilgange kræver (Kirkeby, 2016: 7-8). Protreptikken er en gammelt fænomen, som opstod i Antikkens Grækenland, som erkendelsesværktøj (Kirkeby, 2016: 23). Ydermere er hovedpointen i protreptikken at skabe en indsigt og dybere refleksion for det givne individs selv, således protreptikken får en hensigt

om "[...] at skabe viden hos deltagerne om deres egen bevidsthed, om hvad de vil, hvad de ved, hvad de føler, og hvad de kan. Dette sker igennem dialogen" (Kirkeby, 2016: 35).

Ole Fogh Kirkeby er som nævnt en af nutidens dialogfilosoffer. Han er kraftigt inspireret af Aristoteles i sin filosofiske udlægning – her er protreptikken ingen undtagelse. Fænomenet ligger eksempelvis i forlængelse af Aristoteles' idé det gode ('eudaimonía' sagt i Aristoteles' eget vokabular) (Kirkeby, 2016: 37). Kirkeby forklarer Aristoteles' filosofiske udlægning om det gode på følgende måde: "*Denne lykke [...] udgør foreningen af psykisk og fysisk lyst. Dermed var målet sat for det uddannelseskoncept, som Aristoteles kunne udvikle for ledere i Grækenland i sidste halvdel af det fjerde århundrede før Kristus.*" (ibid.). Han bygger videre på dette ved at komme med beskrivelse af protreptikken i forlængelse til Aristoteles: "*Protreptik' betyder at vende et menneske mod det væsentlige i det liv*" (ibid.). Som udgangspunkt var brugerne af denne samtaleteknik akademikere på de græske skoler – det var altså individer med anderledes baggrund og bevæggrund, end dem som anvender protreptikken i dag, dog synes der at være en række af fællesnævner mellem disse antikke akademikere og nutiden ledere (ibid.). Antikkens akademikere havde også et mål med deres uddannelse; de var magtsøgende både i forhold til deres eget liv men også i ønsket om en politisk magt (Kirkeby, 2016: 37-38). Dette havde en værdi for dem som borgere på denne tid, som konstant bestræbte sig mod at opnå det gode liv som for dem indeholdt magt, retfærdighed og lykke (Kirkeby, 2016: 38).

Protreptikken som dialogisk redskab

Hensigten med protreptikken er som nævnt, at filosofien kan bidrage med filosofiens viden og indsigt til at skabe selvindsigt og erkendelse gennem sin rådgiver- og dialogkonsulentrolle. I denne relation bringer Ole Fogh Kirkeby udtrykket "*kongespejlet*" på banen til at beskrive protreptikkens hensigt – nemlig at vende den mægtige mod sig selv og give indsigt i individets selv (Kirkeby, 2016: 40). I denne beskrivelse af den filosofiske tradition ligger en forståelse af, at man som individ bør og skal tage en uddannelse - at man skal blive en 'konge' en i en vis forstand - samt ydermere være forpligtet på at have filosofien i sit liv som en vigtig faktor – både på det individuelle og kollektive plan (ibid.). På Aristoteles' tid – som Kirkeby netop henviser til - gælder termen om kongespejlet hovedsagligt for de magtfulde mænd i antikkens Grækenland eksempelvis lægmænd og konger (Kirkeby, 2016: 40-41).

Protreptikkens virkemåder

Ole Fogh Kirkeby inddeler den filosofiske samtalepraksis om protreptikken i ni tematiske punkter. Nedenstående punkter er beskrevet ud fra Kirkebys egen udlægning. Derfor læner punkterne sig tæt op af de oprindelige punkter ud fra Kirkebys eget vokabular:

- 1) Fokus i protreptikken er både den indre og ydre tale samt, hvordan disse to er forbundet med hinanden. Vi er nødsaget til at lytte til os selv både i sociale og ensomme sammenhænge. Kirkeby kalder denne del af protreptikken for *"translokutionaritet"* (Kirkeby, 2016: 47).
- 2) *"Kropslige erfaringer"* bliver kaldt frem igen ved at bringe erindringer frem via det verbale (ibid.).
- 3) *"[...] gennem brug af etymologien og fokusering på metaforen"* gør protreptikken os i stand til at forstå vores ord og have magt over det sagte (ord) (ibid.).
- 4) *"Den påkalder, manifesterer og konkretiserer individets værdier"* (ibid.).
- 5) *"Den sætter holdninger, meninger, argumenter, ideer ind i en værdimæssig kontekst"* (ibid.).
- 6) *"Den gør bevidstheden, herunder selvet og selvforholdet, til genstand for refleksion"* (Kirkeby, 2016:47)
- 7) Vores stemninger i livet bliver opdelt i temaer (ibid.).
- 8) Protreptikken åbner chancen for at se mængden af magt, som vi oplever i livet. Både den magt *"[...] som vi underkastes, selv udøver, forventer at kunne udøve og er rede til at acceptere"* (ibid.).
- 9) Vores frihed bliver synlig både i *"[...] indhold og omfang"* (Kirkeby, 2016:47).

Med disse ni virkemåder favner protreptikken en bred tilgang til dialogen med sit dialogiske fokus. Man kan altså sige, at der noget yderst læringsfilosofisk over denne samtaleteknik, da det netop kommer under den læringsfilosofiske retning om dialogismen (som oprindeligt udspringer sig fra Platons værk om Menon, hvor Sokrates har en samtale med Menon om, hvad det gode er (Platon, 1999:102).

Organisationen og fællesskabet

I dele af Ole Fogh Kirkebys filosofi beskæftiger han sig med terminologien organisation og organisationsfilosofi. Kirkeby ser en tydelig parallel mellem begrebet organisation og

virksomhed i den offentlige brug af begrebet, dog pointerer han væsentligheden i, at *"Man må skelne mellem virksomhed, organisation og fællesskab"* (Kirkeby, 2002: 23-24). En organisation tyder på, at der er en vis form for socialitet til stede i en virksomhed, som ellers kendetegnes ved struktur og mere produktfokuseret samt produktfocerede elementer (Kirkeby, 2002: 24). I en organisation er fokus at muliggøre rummet for de givne *"[...] teknologiske og sociale processer"*, som virksomheden behøver og bør have (ibid.). Eksempelvis bliver den valgte landbrugsorganisation realiseret som organisation i form af dens funktion som erfaren formidler mellem relevante sociale relationer – her tænker jeg på landmændene, konsulenterne og politikerne – samtidig med, at landbrugsorganisationen som virksomhed har til opgave at være teknologisk og teoretisk i stand til at skabe viden og læring hos deres kunder, som i denne situation er de danske landmændene. Dette medfører ifølge Kirkeby en *"[...] udvikling af individuelle og kollektive kompetencer og innovative enheder [...]"* (Kirkeby, 2002: 24).

Som nævnt ser Ole Fogh Kirkeby ydermere fællesskabet, som værende noget som delvist hænger sammen med organisationen, men alligevel er fællesskabet af en helt anden karakter, da han beskriver fællesskab, som *"[...] et kompliceret og u håndgribeligt begreb"* (ibid.). Årsagen til denne beskrivelse begrundes Kirkeby med den tvetydighed, begrebet rummer, da det ikke blot er noget fælles, men også *"[...] modsætninger mellem grupper på arbejdspladsen [...]"* (ibid.).

I Kirkebys optik er der mange udviklede elementer og lag i en organisation, da han i sit værk om *Det nye lederskab* tydeliggør organisationen som kompliceret enhed (Kirkeby, 2004: 92). Trods store kontraster i organisationens oprindelse, er det netop disse udfordringer, som bevirker, at organisationen er en forcerende potentialitet i de udøvende fællesskaber, den givne organisation skaber rammerne for (ibid.). *"Disse fællesskaber er virksomhedens virkelige ressourcer, fordi de indeholder reelle og virtuelle kooperative kapaciteter, der er hemmeligheden bag resultatrig, innovativ og dedikeret medarbejderadfærd"* (ibid.). Det er altså kombinationen mellem virkelighedens verden samt teknologiens mangfoldighed, som gør organisationen til at være en unik enhed, som er grobund for et fællesskab heri for organisationen og virksomhedens medarbejdere. Ydermere forlænger Ole Fogh Kirkeby sin udlægning om fællesskaber i organisationer med tydeliggørelsen af, at et fællesskab er mange helheder i interaktion med hinanden (Kirkeby, 2004: 93). Dog stiller Kirkeby sig kritisk overfor

betydningen af termen helhed, da også denne er af indviklet karakter "[...] så er det organisatoriske i sig selv noget, der indfører delene i en helhed, der i en eller anden forstand kan siges at eksisterer 'før' dem" (Kirkeby, 2004: 93). Kirkeby mener altså, at helheden har en helt særlig betydning i den organisatoriske kontekst, da helheden har større værdi i organisationen end delene (ibid.). Man kan hermed sammendrage af delene skaber helheden, som er det fundamentale i en organisations fællesskaber (ibid.).

Analyse af formidlingsdialogen mellem landbrugskonsulenter og landmænd

Det kommende afsnit vil være en filosofisk analyse af, hvordan formidling og dialogen mellem en udvalgt anonym landbrugsorganisations landbrugskonsulenter og landmænd finder sted. I ønsket om at få en dybere indsigt og forståelse for, hvordan landbrugskonsulenter griber rådgivningen og formidlingen an i deres samtale og samspil med danske landmænd, trækker jeg som nævnt på Ole Fogh Kirkebys teoretiske udlægning af den filosofiske tilgang om den protreptiske samtale, som ydermere som nævnt er inspireret af den aristoteliske tilgang til filosofien. Analysen tager udgangspunkt i fem interviews med henholdsvis fire landbrugskonsulenter og formanden for den anonyme landbrugsorganisation.

Det er af min både analytiske og filosofiske forståelse, at der sker noget med menneskets egenskaber på et læringsmæssigt niveau, når vi indgår i en dialog med andre mennesker – særligt i situationer, hvor samtalepartneren har en anden viden og erfaring end én selv. Derfor synes jeg, det vil være interessant at se på, hvordan Ole Fogh Kirkebys udlægning af den protreptiske tilgang til dialogen muligvis vil have fordele i formidlingen mellem landbrugskonsulenter i landbrugsorganisationer og landmænd. Netop fordi Kirkeby udlægger sin teori om proptreptikken med denne særlige tilgang til samtalepraksis og selvindsigt (Kirkeby, 2016: 7) i eksempelvis organisationer, er jeg af den overbevisning, at det er netop disse dialogressourcer og redskaber, som kan have en signifikant betydning i forholdet mellem landbrugskonsulent og landmand. Det er i hvert fald den formodning, som går jeg til denne filosofiske analyse med.

I min tidligere analyse af landmændenes værdigrundlag i relation til den aristoteliske udlægning af tilgang til viden – med udgangspunkt i forstand og kløgtighed – vil jeg nu i denne igangværende analyse viderebringe dele af den aristoteliske tankegang, da Ole Fogh Kirkeby som bekendt er inspireret af Aristoteles. Når Kirkeby snakker om Antikkens Akademikere, er jeg af den overbevisning, at dele af disse tanker ligeledes kan overføres i min udredning og håndtering af danske landmænds værdigrundlag. Akkurat ligesom datidens akademikere søgte retfærdighed og lykke igennem opnåelsen af en individuel magt og en videre søgen mod politisk magt, ønsker landmænd (og så mange andre faglærte i deres erhvervssektorer) at få magt i deres faglige kunnen (Kirkeby, 2016: 38).

Hvis landmanden anskues i Kirkebys protreptiske terminologi om kongespejlet, kan landmanden betragtes som værende fagkendt ekspert, som har et behov for at få sin viden og erfaring verificeret og revurderet gennem selvindsigt (Kirkeby, 2016: 40). Det er i min landbrugsmæssige og filosofiske optik her landbrugskonsulenterne fra landbrugsorganisationen kommer ind og har en afgørende betydning i landmændenes realisering og aktualisering som fagfolk i dagen Danmark med politiske bestemmelser.

Med de ni tematiske punkter som Ole Fogh Kirkeby opstiller i sit nyeste værk om protreptikken, opstiller han en stringent og (mere) håndterbar tilgang til denne samtaleteknik. – Det er vigtigt at påpege, at den protreptiske tradition ofte er svær at håndtere og udføre i virkelighedens praksis, hvilket gør mig bevidst om, at jeg bør gå til denne analyse med en vis ydmyghed overfor Kirkebys mange instanser og krav til samtalepraksissens selvindsigt.

Landmandens indsigt i den indre og ydre dialog

I det første punkt fokuserer Kirkeby på 'translokutionaritet'. Landmanden skal indgå i dialog og samtalepraksis med en anden partner men også indgå i dialog med i sig selv på både et ydre og indre plan. Det handler altså om, at man som landmand – og hvilket som helst andet menneskeligt individ – har talen som fokus i den protreptiske samtale. Det at tale indebærer, at man som menneske binder sig selv på, hvad man tænker. Man skal tage ejerskab og magt over sproget for at kunne lade sig være bruger af det. I denne kontekst betyder det protreptisk set, at landmanden skal bruge sproget til at udtrykke sig som fagekspert i kontekst til politiske instanser. Derfor er det landbrugskonsulentens rolle at få skabt et fokus på indre værdier og magt hos landmanden, således landmanden bliver opmærksom på sin egen værdi og rolle samt ikke mindst den magt, landmanden besidder i kontekst til opretholdelsen af politiske foretagender - netop fordi protreptik er en selvindsigt, som bevirker, at ens grundholdning bliver bragt til refleksion (www.olefoghkirkeby.dk). Hensigten i formidlingen mellem landmand og landbrugskonsulenter er, at landbrugskonsulenterne bringer refleksion frem hos landmændene i deres grundlæggende værdisæt. Dette er jævnfør Biestas senere kommende udlægning om læring, der skal være mulighed for at lære noget nyt for landmanden (Biesta, 2009: 73).

Selvom Kirkeby netop ser mange paralleller mellem virksomhed og organisation, peger det også på de udfordringer, der ved disse to i en tæt relation: Hvis vi betragter landmanden og landbruget som en virksomhed, og naturligt givet er landbrugsorganisationen selve organisationen i dette forhold. I en protreptisk optik er det således landbrugskonsulenterne opgave at få etableret en dialog, som er formidlende i forhold til politiske bestemmelser og fagbestemte områder, men det også konsulentens rolle at sørge for at skabe selvindsigt hos landmanden, da denne selvindsigt kan hjælpe landmanden med få svar på søgte spørgsmål. Eksempelvis tydeliggør en landbrugskonsulent i et af mine interviews en situation, hvor det gælder om at have fokus på landmandens ydre behov og indre behov: Konsulenterne påpeger, at det er vigtigt, at når man som konsulent står overfor en landmand, som er kriseram til det yderste, så er det empatien, som skal veje tungest frem for nødvendigheden af at formidle fagviden. Konsulenten fortæller, at situationsfornemmelsen er altafgørende, det handler om at spørge ind til, hvordan landmanden har det, og hvilket perspektiv han selv har på det. Det vanskelige i denne givne dialog mellem landmand og konsulent, er, ifølge denne landbrugskonsulent, at tidligere har den givne landmand ofte netop efterspurgt meningsinputs og rådgivning til den konkrete situation. Derfor er det i denne samtale vigtigst for konsulenten – for at kunne opretholde og udføre en protreptisk samtale – at selvom konsulenten er bevidst om, at bundlinjen er tom, og løbet er kørt, så er det konsulentens rolle at skabe en selvindsigt i dette hos landmanden. Den givne landbrugskonsulent supplerede sit udsagn med, at i de allerfleste situationer, så er landmanden selv bevidst om, hvor grelt det står til. I den givne fortælling fra konsulenten bygger han videre med, at selvom landmanden engang selv har haft denne erkendelse af krisesituationen, så er det ikke sikkert, at erkendelsen ligger på dette niveau på et senere tidspunkt. Her skal konsulenten ikke virke som en dikterende lærer, som skal lære landmanden om, hvad han kunne have gjort anderledes, nu hvor han er gået konkurs, tværtimod er det konsulentens rolle at få sat gang i landmandens egne perspektiver, tanker og indsigt i situationen, altså at vende landmandens tanker mod sig selv igennem denne protreptiske samtalepraksis. Dog er der elementer i samtalen mellem landmand og konsulent, som adskiller sig betydeligt fra den protreptisk samtale, da konsulenten har en professionel rolle som fagmand, der har en vigtig rolle i sin rådgiver funktion. Så på trods af vigtigheden i, at konsulenten skal skabe selvindsigt hos landmanden, så det det altafgørende, at konsulenten med sin fagviden kan hjælpe med problemløsninger, hvis ikke landmanden selv er i stand til dette. Så selvom det gælder om at

få bragt ordene i spil omkring den givne problematik hos landmanden, så er det forudsætning, at konsulent kan sit fag således virkelighedens praksis stadig hænger sammen med den indsigt, der skabes hos landmanden. Summa summarum er – som min empiri tydeliggør – at landbruget er en trængt sektor, derfor kræver det et samarbejde mellem landbrugskonsulenter og landmænd. Ydermere ville det være en fordel, hvis politiske bestemmelser ligeledes kunne træffes med udgangspunkt i nogle af disse udspil fra samspillet mellem konsulent og landmand. Derfor er jeg af den overbevisning at dele af den protreptiske samtale vil have klare fordele i samtalen mellem landmand og landbrugskonsulent med bidrag fra en filosofisk konsulent, da dette vil give mulighed for, at landmanden selv kan nå til erkendelse af den givne situation. Det er min vurdering, at selvom der er væsentlig forskel på, hvordan de to parter – landmanden og landbrugskonsulenten – har fået læring om landbruget inkorporeret i sit individuelle selv, så viser min empiri fra henholdsvis danske landmænd og landbrugskonsulenterne fra landbrugsorganisationen, at begge parter har mange paralleller til erkendelsen af landbrugets situation samt forudsætningerne for at kunne overleve i den igangværende landbrugskrise.

Den ydre påvirkning på selvindsigten

Landmanden er bevidst om, at han må kæmpe som selvstændigt individ for at kunne undgå en konkurs, dog kan denne erkendelse og selvindsigt ligeledes have en massiv negativ indvirkende faktor, da landmanden – som min empiri fra landmændene i den meningskondenserende sammenfatning påpeger – konstant har et massivt pres på sig – ikke blot fra omgivelserne men også fra sig selv. Landmanden er bevidst om, at han må kæmpe for at bevise sit værd som landmand, selvom frustrationerne til tider kan være ekstreme. Det er ikke blot en indsigt, landmanden selv erfarer, men ydermere også det indtryk og indsigt konsulenter får i samtalen med landmænd. En af de konsulenter, jeg har talt med, udtrykker, at der er vis grad af naturlig selektion til stede i denne igangværende landbrugskrise. Konsulenten fortæller, at det i hendes optik, er de stærkeste, som overlever denne krise, hvilket jo med tydelighed trækker paralleller til Darwins evolutionsteori. Men hvad vil det egentlig sige at være en stærk landmand? Er det ham, der producerer mest? Er det ham, som er særligt god til dyr? Er det ham, hvis marker står bedst? Eller er det ham, som formår noget helt fjerde eller femte? Hvem bestemmer disse kriterier? I min optik kan det have en negativ indvirkning, da der synes at ligge en uskreven og usagt forudsætning om, at størst er bedst i

denne landbrugskrise, da dette på forhånd kan have en vis tendens til at håbet tabes for de mindre landbrug. Den førnævnte landbrugskonsulent pointerer, at frustrationen og fortabtheden hos landmændene til tider kan være stor, og i sådan en situation er det vigtigt med en samtale med en landbrugskonsulent. Landbrugskonsulenten er ikke i stand til at ændre på alle forhold for den givne landmand – hvis bundlinjen er tom, så er der ikke mere at komme efter. Men der hvor konsulenten får en væsentlig vigtig – og ikke mindst protreptisk – rolle med hjælp fra en filosofisk konsulent, er i dialogen om disse frustrationer.

Landbrugskonsulenten udtrykker i min samtale med ham, at der synes at være et behov for at få tingene ud i det åbne netop for at få en erkendelse af virkelighedens praksis. I kontekst til udsagnet om, at det er de stærkeste landmænd, som overlever, pointerer konsulenten, at det ikke blot er den givne virkelighed i landbruget, som landmanden skal forholde sig til. En stor del af frustrationerne ligger også i det negative, normative perspektiv fra samfundet, som synes at have et normativt perspektiv på, hvordan landbruget foregår. Derfor kan det i min optik, ud fra den konkrete empiri, være besværligt at bevare sit grundlæggende værdisæt som landmand. Årsagen hertil ligger i, at selvom landmanden igennem dialogen får indsigt i, hvordan der kan skabes ændringer og forbedringer, eller hvordan en konkurs håndteres bedst, så falder noget af mulighedspotentialet til jorden i den negative omtale af landmanden.

Landmandens kongespejl

På trods af, at den protreptiske samtale mellem konsulent og landmanden med bidrag fra en filosofisk konsulent synes at kunne have nogle fordele, som videre -i mange tilfælde - vil medfører en bedre handlingsorienteret hos begge parter samt dybere indadrettet selvindsigt for landmanden, så kan den negative offentlige omtale være ødelæggende for landmandens selv – uanset hvilken selvindsigt han har fået igennem den protreptiske samtale med landbrugskonsulenten og den filosofiske konsulent. Når Ole Fogh Kirkeby taler om stemningerne i selvet, som er opdelt i temaer, så er det i min optik besværligt at fastlægge sig på et tema her: Landmanden må formentlig være i en konstant vekselvirkning mellem disse stemninger: Den positive stemning, som ofte indtræffer i samtalen med landbrugskonsulenten med elementer fra den protreptiske samtale under ledsagelse af en filosofisk konsulent, kan hurtigt afløses af negativitet, som er forårsaget af både et selvkritisk blik og indsigt på situationen samt det tilsyneladende negativt dømmende perspektiv fra offentligheden. Derfor er der efter min overbevisning – hvis den protreptiske samtale skal være mere repræsenteret

i samtalen mellem landmand og landbrugskonsulent – plads til forbedringer. Netop fordi der i protreptikken ligger "[...]den forudsætning, at sproget lejrer sig om og forankrer sig i værdier, fordi det gør en kommunikativ praksis, og dermed vores sociale væsen, mulig. Talen anskueliggør for os, hvad vi vil, ved og kan" (Kirkeby, 2016: 7). Det er derfor min filosofiske og empiriske overbevisning, at der kan være klare fordele ved at trække på protreptikken i samtalen mellem disse parter med bidrag fra en filosofisk konsulent netop på baggrund af det essentielle fokus på værdier i selvet. Det, som bliver italesat, er medskabende ord, som er formgivende for, hvordan landmanden ser på sig selv. Kongespejlet bliver her visualiseret, og dette har både sine fordele men også ulemper. I kongespejlet kan landmanden se refleksioner af det individ, som har taget en uddannelse og dermed – meget firkantet opsat – er blevet konge indenfor sit eget selv, da vi her formoder, at landmanden er yderst professions fagkendt. Men en del af rollen som konge er også at formidle viden og erfaringer samt at give noget til offentligheden. Eksempelvis danske kvalitets råvarer men også at formidle den viden, landmanden har om sit felt. Landmanden har en filosofi om landbruget, værdier og livet, som han forsøger at udleve i samfundet igennem landbrugets handlinger. Ydermere har landbrugskonsulenterne en filosofi, som både indebærer faghensyn, men som også i høj grad har et økonomisk incitament, da landbrugskonsulenter har en økonomisk fordel i disse samtaler, da de naturligvis er lønnet i deres position som konsulenter i erhvervslivet. Som en tredje og fjerde faktor ligger offentligheden og politikere med deres filosofi og perspektiv på landbrugssektoren. Derfor bliver kongespejlet en bred refleksion og netop dyb indsigt i den givne landmands selv. Der ligger altså mange humane perspektiver i dette kongespejl, som alle er elementer, som landmanden konstant skal spejle sig i.

En landbrugskonsulent fortæller om nogle situationer, hvor deres funktion blot er at lægge ører til og spørge ind til den givne situation. På dette niveau i samtalen er de protreptiske elementer synlige, da landbrugskonsulenten her skal forsøge igennem ordet og ordets henvendelse til landmandens selv at få skabt indsigt i både det indhold og omfang, som ligger i den frihed, som landmanden ønsker at have som faglært. Dog kalder den protreptiske dialog også på en bevidsthed om magt. Denne magt har en betydelig indvirkning på, hvordan landmanden ser sig selv og sine værdier. Dette hænger uforståeligt sammen med en konkret pointering fra en af landbrugskonsulenterne: Det handler om at finde ud af, hvor den givne landmand selv er henne. Hvor (u)afklaret er han omkring situationen, og hvilken betydning

har dette? Netop derfor er den protreptiske samtale et vigtigt samtaleværktøj i denne formidling mellem landbrugskonsulent og landmand, da konsulenten – efter erfaret kendskab til protreptikken under ledsagelse af en filosofisk konsulent – skal være behjælpelig til denne selvindsigt, som har nogle fordele i konsulentens kendskab til landbrugsfeltet. Her er det naturligvis ydermere værd at bemærke, at den protreptiske samtale ikke kan udføres af hvem som helst. Dette kræver kendskab og indsigt i feltet netop fordi, der er fællestræk med protreptikken og terapi (Kirkeby, 2016: 7). Derfor mener jeg, at samtalen mellem landbrugskonsulent og landmand med fordel kan foregå under aktivt deltagelse fra en filosofisk konsulent, som facilitator af og 'lærer' om den protreptiske samtale.

Jeg kan afsluttende sammendrage på baggrund af denne filosofiske analyse, at der allerede synes at eksisterer elementer fra den protreptiske samtale i samtalen mellem landmand og landbrugskonsulent – uden nogen af parter er bevidste eller har læring om den. Dog er det ikke muligt, at denne samtale, mellem parterne i formidlingen af konkrete politiske bestemmelser, kan foregå fuldt ud protreptisk, da hensigten med samtalen netop er at være formidlende: Det handler ikke kun om at få skabe selvindsigt i landmanden, det handler blandt andet også om at få formidlet og håndteret konkrete politiske bestemmelser. Dog synes der med fordel at kunne inddrages en mere formgivende tilgang til samtalen, hvori protreptikken med fordel kunne have del i netop for at få skabt selvindsigt i landmanden og hans værdier i kontekst til denne formidling af politiske sanktioner.

**SUBJEKTETS DANNELSE I DEN
OFFENTLIGE OG POLITISKE DEBAT I ET
FILOSOFISK UNDRINGSPERSPEKTIV**

Filosofisk udlægning: Gert J.J. Biesta og subjektet

Det forestående afsnit vil være en inddragelse af Gert Biestas teoretiske udlægning af læring ud fra værket *Læring Retur*. Årsagen, til at jeg vælger på dette tidspunkt i specialet at trække på Biesta, er, at jeg er af den overbevisning, at et læringsmæssigt bidrag vil være horisontudviklende i forhold til min filosofisk undrende diskussion, som følger herefter.

Biesta vil være relevant som et filosofisk bidrag, der tager perspektivet på et læringsfilosofisk, politisk niveau, som åbner op for nye vinkler på måder, således at alle parter kan lære heraf. Dette er ligeledes også tydeligt i min filosofiske forforståelse, som er placeret indledningsvis i specialet.

I sit kritiske perspektiv på læringsbegrebet går Biesta i dybden med, hvordan subjektivering, socialisation, kvalifikation og politiske instanser har en indvirkning på individers læring. Værket favner mange facetter af læring og uddannelse, men jeg vælger at afgrænse mit til at have et fokus på subjektivering, ansvar og politiske indvirkninger, da netop dette kan åbne op for spørgsmål i henhold til dette speciales filosofiske og politiske udfordringer.

Når Biesta taler om subjektivitet kobler han denne med fællesskabet, da alle subjekter er med til at skabe et nuanceret fællesskab, da ingen individer er lig hinanden (Biesta, 2009: 73). Han taler om, at det, der er baggrunden og grobunden for vores subjektivitet, er en etisk oprindelse (ibid), og dette skaber det særegne menneske overfor et andet særegent menneske (ibid). Det altomdrejende fokus i subjektiviteten og læringen hertil er, ifølge Biestas udlægning, at fællesskabet har en ultimativ indvirkende faktor på, hvordan "[...] vi bliver til i verden som unikke individer". (Biesta, 2009: 73). Det er vores handlen og reaktion på samfundets mangfoldighed, trods det faktum at det fremmede er skræmmende, som skaber mennesket subjektivitet (ibid.). Eller sagt i Biesta egen konkrete udlægning: "Det, der konstituerer os i vores subjektivitet, er den måde, hvorpå vi – du og jeg som unikke individer – reagerer" (Biesta, 2009: 73). Derfor er det både etik og politik, som afgørende faktorer i skabelsen af individets subjektivitet (ibid.) Eksempelvis bliver landmændene og deres værdigrundlag i høj grad påvirket af samfundets generelle syn på dem, som – tilsyneladende efter at have analyseret dette – indeholder en vist grad af normativ negativitet. Samfundets blik og politiske instanser har dermed en etisk og politisk indvirkning på, hvordan landmandsindividerne ønsker at realisere sig. Landmændene har øjensynligt – som det fremgår i analysen – et ønske om at lære nyt om og i deres fag, men samtidig har de også et

personligt behov for at få anerkendelse fra det omkringliggende samfundet. Ydermere viser analysen, at landmændene også ønsker, at læringen skal foregå som en tovejs kommunikation. Læringen skal gå retur til både samfundet og politiske instanser, da det er en del af landmændenes værdigrundlag at bevise deres forstand og kløgtighed overfor alle parter således, der skabes et bredere læringsrum. Dette er naturligvis set i en optik, hvor Bietas perspektiv er tungtvejende. Det altafgørende for landmandens subjektivitets oprindelse er, at den verden, som landmanden befinder sig (og dette er ikke kun den fagkendte landbrugsverden) er mangfoldig, det skal være *"[...] en verden af anderledeshed"* (Biesta, 2009: 60). Selvom subjektet kendetegner det individuelle ved individet, pointerer Biesta altså, at dette individ ikke kan skabes, medmindre fællesskabets forskellighed er en afgørende faktor heri. Biesta uddyber denne forskellighed med, at man som individ skal erkende, at man aldrig vil opnå fuld ud viden og forståelse for denne forskellighed, dette er netop det unikke i forskelligheden (Biesta, 2009: 100). Biesta kommer med et eksempel herpå i kontekst til skole og uddannelse, hvor underviserer bør *"[...] være opmærksomme på, at det der afbryder det rationelle fællesskabs gnidningsløse fortsættelse, ikke nødvendigvis er en forstyrrelse af undervisningsforløbet, men lige så vel kunne være netop det øjeblik, hvor elever begynder at finde deres egen, unikke, lydige og ansvarlige stemme."* (Biesta, 2009: 110). Gert Biesta fastlægger i forlængelse heraf, at den ansvarlighed, der følger med som underviser, også skal være en ukendt ansvarlighed. *"Det er et ansvar uden kendskab til det, man er ansvarlig overfor"* (ibid.). Jeg kan altså sammendrage, at der i givne læringssammenhænge er tale om stor ansvarlighed særligt i forhold til den lærendes subjektivitet – og denne ansvarlighed favner bredt, og den er aldrig fuldt ud kendt på forhånd. Eksempelvis kender politikerne ikke til det ansvar, som følger af nye loves påvirkninger hos landmændene. Hvis der skabes nye restriktioner, som skaber en ændring i landbruget, der vil få en økonomiske betydning for samfundet, vil politikerne have del i ansvaret for disse omkostninger. Demokratiet er en altafgørende faktor i Bietas teoretisk udlægning om læring – uanset hvilken hensigt læringsperspektivet skal betragtes i og med.

Filosofisk undrende diskussion

Det falder mig nu naturligt at lave en undrende diskussion over de opdagelser og udredninger, jeg har gjort mig gennem min to tidligere analyser af henholdsvis landmændenes værdigrundlag i kontekst til vidensformerne forstand og kløgtighed samt analysen af formidling mellem landbrugskonsulenter og landmænd i et protreptisk perspektiv på samtalen. Denne forestående diskussion bliver af både diskuterende, reflekterende og undrende karakter i et filosofisk lys, da jeg synes, der er elementer i denne problematik, som stadig står ubesvarede og som tillader et kritisk undrende blik i kontekst til denne tilsyneladende tre-uenighed mellem henholdsvis landmænd, landbrugskonsulenter og politikere. Hensigten med denne diskussion er netop at få belyst et nuanceret perspektiv på min problemstilling, således min hidtidige fremlagte resultater i analysen, som er udpræget subjektivistiske i landmandens perspektiv, bliver bragt til undren i denne forestående diskussion. Derfor lader jeg mig minde om teologen og filosofens vise ord om, at når fokus er menneskesyn i virkelighedens praksis *"[...] er det nødvendigt at have et menneskesyn, der er bredt nok til at kunne forholde sig til de forskellige sider af menneskelivet på en god og hensigtsmæssig måde"* (Henriksen og Vetlesen, 2000: 164-165). Jeg er derfor af den overbevisning, at man som menneske bør lade muligheden for udviklingen i ens livssyn og grundholdninger være åben, således dette ikke strider med det givne individ og dets kerneværdier i disses oprindelse (Henriksen og Vetlesen, 2000: 165). Denne filosofisk undrende diskussion vil også inddrage et politisk og internationalt perspektiv på min valgte landbrugsfilosofiske problematik.

Det er min nuværende forståelse ud fra mit filosofiske ståsted, som besidder dele af henholdsvis teoretikerne Aristoteles, Ole Fogh Kirkeby og Biestas filosofiske udlægninger, at danske landmænd har nogle værdimæssige frustrationer i kontekst til de humane perspektiver om, hvordan de tre parter holdninger, visioner og værdier kommer til syne i verden. Som jeg tydeliggjorde i mit indledende afsnit, har speialet primært været belyst fra et ensidigt perspektiv nemlig landmandens og hans holdning hertil. Dog har jeg igennem min anden analyse gjort et ihærdigt forsøg på at få belyst sagen fra endnu et perspektiv nemlig igennem landbrugskonsulenter i en protreptisk optik. Derfor er det mit ønske at inddrage nogle få politiske udtalelser til at skabe et udvidet perspektiv på denne humane problemstilling, som netop behandles på denne humanistiske måde, hvori jeg konstant vender

tilbage til sagens kerne netop landmændenes værdigrundlag i det aristoteliske værdiperspektiv.

I min opstartsfasen til mit speciale kontaktede jeg en række af politikere: Tidligere miljø- og fødevareminister Eva Kjer Hansen (dette var imens, hun stadig var siddende minister), skatteminister Karsten Lauritzen, Erhvervs- og vækstsminister Troels Lund Poulsen samt administrerende direktør for Landbrug og Fødevarer, Karen Hækkerup, som for øvrigt er tidligere Socialdemokratisk socialminister. Årsagen, til at jeg valgte at kontakte disse politisk involverede parter, var netop for at få en politisk vinkel herpå. Dette var dog meget tidligt i mit speciale forløb, og på dette tidspunkt var min vinkel på landbruget primært på de uddannelsesmæssige forhold i forhold til læringen af og om den gode landmand. Relativt hurtigt efter henvendelsen til overstående erkendte jeg, at det snarere var en dybere filosofisk indsigt i denne tre-uenighed, der til tider kan være mellem landmænd, landbrugskonsulenter og politikere særligt med fokus på landmændenes værdier og samtalens praksis, som mit fokus skulle være på. Derfor var mit spørgsmål i første ombæring rettede mod uddannelse og landmænd. Udkommet af henvendelse til disse politiske relevante personer var desværre ikke fuldt ud tilfredsstillende. Dog forholder jeg mig yderst optimistisk, da daværende miljø- og fødevareminister Eva Kjer Hansen var mere end villig til at besvare nogle spørgsmål. Det samme var erhvervs- og vækstsminister Troels Lund Poulsen. Jeg ønsker derfor at bringe nogle få af deres skriftlige udtalelser til diskussion. Tilbagemeldingen fra de to politikere med udtalelserne er vedlagt specialet som bilag. Dog skal jeg igen gøre mig bemærket, at jeg igennem denne filosofisk undrende diskussion kun inddrager relevante besvarelse, netop fordi mit fokus har ændret sig selv siden, spørgsmålene blev besvaret. Jeg har efterfølgende kontaktet de adspurgte igen for det få et perspektiv på mit ændrede fokus, men beklageligvis har de ikke mulighed for at besvare flere spørgsmål. Derfor er det en meget begrænset inddragelse af politiske udtalelser, dette speciale indeholder, dog vælger jeg alligevel at tage få udsagn med netop for at få et relevant politisk og humant blik herpå.

Politiske perspektiver

Tidligere miljø- og fødevarerminister Eva Kjer Hansen udtaler, at hun er meget bevidst om, at vi har dygtige landmænd i Danmark. Hun mener derfor, at *"[...] og derfor er det vores job som lovgivere at skabe de rigtige rammer med ordentlige betingelser, der gør, at landmændene kan få det maksimale ud af deres høje faglighed. Fødevarer- og*

landbrugspakken er et skridt i den retning" (bilag). Med denne udtalelse roser den tidligere minister altså de danske landmænd, og i hendes optik er politikerne medskabere til at få noget godt ud af landbruget. Det hænger unægtelig sammen med Biestas filosofiske tolkning om, at subjektet skabes ud fra den mangfoldige verden, vi lever i. Selvom landmandens som subjekt har en række af personlig dyder, holdninger og fagviden, så er det en kendsgerning, at andre udefrakommende faktorer – eksempelvis politikere - har en indvirkning på, hvordan landmanden agerer og handler, som selvstændigt individ. Landmanden er i en konstant læringsproces – ikke blot med inputs fra sig selv, således subjektet udvides – men også i samspillet med omverdenen. Derfor er det væsentlig at fremhæve den pointe, at selvom det måske har været det primære fokus igennem analyserne, at landmanden har sin personlige frihed og eget værdisæt, så må landmændene ligeledes erkende, at de ikke kan eksisterer uden udefrakommende påvirkninger. Disse påvirkninger skal som nævnt jævnfør Biesta være af en bred mangfoldighed, de er derfor ikke blot entydigt positivt og optimistiske, men skal og bør også indeholde en grad af negativitet og pessimisme, for at landmandens subjektivitet kan udvikle og udfolde sig.

Erhvervs- og vækstsminister Troels Lund Poulsen kommer med følgende udsagn: *"Dygtige landmænd spiller en vigtig rolle for høj produktivitet og konkurrenceevne i erhvervet. Derfor er det vigtigt, at unge også orienterer sig om mulighederne inden for landbrugserhvervet, når de undersøger fremtidige uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder"* (Bilag 3). Dette kobler sig endnu engang til, hvordan landmændene skaber og former deres subjektivitet, da *"fremtidige uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder"* er en del af fællesskabets mangfoldighed, som er medskabere i landmandens subjekt og potentiale ud fra Biestas filosofiske perspektiv herpå. Dog kan man forholde sig til, hvem der har været medskabere til disse *"uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder"*: Er det ikke i virkeligheden også landmændene selv, da de netop ligeledes er en del af det omtalte fællesskab i demokratiet? Hvis dette er tilfældet, må landmandens egen indvirkning på subjektet vel givetvis være dobbeltydig? Landmanden påvirker sit eget subjekt, da landmandens holdninger, handler og meninger formes ud fra fællesskabets perspektiver og indvirkninger. Men en del af dette fællesskab er andre landmænd og andre fagrelevante personer indenfor landbrugssektoren – eksempelvis dem selv. Hvis subjektets skabelse tages på dette niveau, vil dette filosofisk set skabe en individuel styrkelse i subjektet, da selvet hos landmanden givetvis indeholde massive aristoteliske

perspektiver i tilgange til værdifastlæggelse. Hvordan går landmanden til sit fag? Hvilken viden besidder han, og hvordan får han inkorporeret ny viden? Kan kløgtigheden og forstanden udvikles med en gavnlig effekt? Jævnfør Biestas demokratiske perspektiv på læring vil svaret være, at subjektet hos landmanden givetvis slet ikke kan eksisterer uden disse udefrakommende faktorer. Derfor åbner jeg nu op for muligheden for, at danske landmænd til en vis grad muligvis burde erkende, at på grund af tidens udvikling og stigende fokus på miljø og sustainability synes det at være umuligt for landmanden at holde sig orienteret om alt denne nye viden samt de værdier og visioner, som følger hermed på både dansk og international plan. Derfor bør landmanden åbne op for den Biesta-ianske tanke om, at subjektet, som selvstændig landmand, bør indgå i et bredere samarbejde med andre nuancer i landbrugssektoren. I erkendelsen af, at mange landmænd føler, at deres værdier lider under politiske sanktioner, burde landmanden se potentialet i udvalgte politiske udlægning – i hvert fald dem, som giver reel miljømæssig mening. Dette potentiale ville i min optik med fordel kunne udfoldes i formidlingen og dialogen mellem landmand og landbrugskonsulent med en større og mere aktiv inddragelse af en protreptisk samtale under ledelse af en filosofisk konsulent. På denne måde vil landbrugskonsulenter – efter rette oplæring og viden om – kunne være i stand til at stille de gode og rigtig spørgsmål med fokus på det sagte ord fra landmanden, således der i højere grad kan skabes selvindsigt i landmandens givne situation samt skabe et mulighedsrum i elementer fra politiske instanser. Denne indsigt vil give formidlingskæder af viden og erfaring samt en mulighed for at få en dialog om de (højst sandsynlige) frustrationer, der vil komme fra både landmænd, landbrugskonsulenter og politikere.

Sustainability og internationale krav til subjektet

På nuværende tidspunkt lægges der på internationalt plan op til, at der skal laves nye krav indenfor landbrugssektoren, som medfører, at Danmarks landbrug står for skud i en massiv reduktion af deres nuværende produktion modsat de mindre klimavenlige lande – et faktum, som professor Jørgen E. Olesen fra Aarhus Universitet mener, vil medføre, at landbrugsproduktionen på sigt vil blive i lande, som ikke viser klimahensyn (www.finans.dk). I en rapport fra EU-kommissionen står der nemlig beskrevet, at Danmark er blandt de lande, som på internationalt plan går forrest i reduktionen af belastningen på klimaet: *"It has to be pointed out that six of the MS actually increase cereal production in HOM19 and five MS in*

HOM28, with three MS (Netherlands, Denmark, and UK) having even higher production increases [...] (JRC - Joint Research Centre- Technical Reports, EU-Commission, 2015: 63 (www.publications.jrc.ec.europa.eu)) De angivende bogstav- og tal forkortelserne er henvisninger til grafer og tabeller, som viser forholdene i alle verdens lande – eksempelvis står MS for 'Member State'. Denne viden er – som henvist – hentet fra en rapport udgivet fra EU-Kommissionens *Joint Research Centre* (www.finans.dk). Denne dobbeltmorale som de internationale krav og forskning peger i retning af kommenteres af nuværende miljø- og fødevareminister, Esben Lunde Larsen, i den førnævnte artikel: *"Vi er helt indstillet på, at der skal gøres en indsats for et bedre klima. Det fremmer bare ikke den proces, hvis vi undervejs får slået verdens mest klimaeffektive landbrug ihjel og får flyttet produktionen til lande, hvor udledningen er højere"* (www.finans.dk). Dette peger på et dybere etiske og moralsk – tilsyneladende dobbeltmoralsk – perspektiv på landbrugsværdidebatten: Det undrer mig, at danske landmænd kritiseres i det store omfang, som specialet tilsyneladende viser, de gør, eftersom international forskning og direkte data fra EU-kommissionen vidner om og beviser faktisk med forskning, at danske landmænd i realiteten er blandt de landmænd i verden, som går forrest i miljø - og klimahensynet. Jeg mener derfor, at det kan diskuteres, hvorvidt det snarere er den viden og de fordomme, som skabes i medierne og offentlighedens stemme, der er med til at skabe et negativt, normativt perspektiv på de danske landmænd. Denne negative normativitet er i et videre blik en negativ faktor på landmandens syn på sig selv og opgør med deres værdigrundlag som landmænd – som tidligere nævnt bliver landmandens subjekt jo netop skabt og ændret i form af demokratiets påvirkning og syn på subjektet jævnfør Biesta. Dette skaber i høj grad en dobbeltmorale i, hvordan befolkningens (her tænker jeg særligt på dem, som ikke har kendskab til landbruget) tanker og normer om landbrug er, samt hvordan virkelighedens verden er i landbruget i Danmark i henhold til landmandens værdigrundlag. Disse krav fra internationalt plan og udredningen i rapporten fra EU-kommissionen udspringer i et generelt og internationalt fokus på sustainability. Dette fokus på bæredygtighed har eksisteret i flere år, men tidens nødvendighed og tendenser skaber et øget perspektiv herpå - tendenser som økologi, vegetarer, veganer og andre former for livsstilsændringer ses i befolkningen. I takt med fokus på, hvad man som enkelt borger kan gøre for at opretholde denne bæredygtighed i fremtiden, skabes der ydermere et fokus på, dem – som i nogens perspektiv – ikke opretholder denne sustainability. Her er det oftest landbruget og landmændene, der står for skud, hvilket vi i Danmark eksempelvis har været

vidner til i starten af år 2016, hvor den omstridte landbrugspakke var i mediernes og politikernes søgelys. Derfor åbner jeg nu op for perspektiverende tanker om, hvordan dette speciale kan videreudvikles med et dybere perspektiv på, hvordan danske landmænds værdigrundlag under formidlingen i dialogen med landbrugskonsulenter hænger sammen med det internationale perspektiv og engagement for sustainability. I denne potentielle udvikling af mit speciale – en videre perspektivering – mener jeg, at det vil være relevant og yderst nødvendigt at inddrage landmændene mere aktivt på det internationale plan i forskningen og lovgivningen om bæredygtighed. Dette er min personlige og akademiske holdning, da den er forankret i det konkrete forskningsdata fra EU-kommissionens rapport, som beviser, at Danmark går forrest som positivt forbillede i klimadebatten med stadigt tiltagende bæredygtige hensyn.

Som afsluttende kommentar er det min tolkning, at denne debat om denne lidt misforståede opfattelse af landbruget i Danmark bør tages op til yderligere diskussion i offentligheden. Årsagen hertil er netop for at hvert enkelt subjekt i Danmark bør åbne op for muligheden i at lære noget nyt ved at lade demokratiets og samfundets påvirkninger have indflydelse på subjektets meningsdannelser og handlinger.

AFSLUTTENDE TANKER

Sammenfattende procesforløb

Specialet er opdelt i flere dele som primært fæstner sig i landmænd, landbrugskonsulenter og politikere. Dog har der været en udvikling i min filosofiske og empiriske tilgang til dette speciale, hvorfor jeg mener, det i dette afsnit er nødvendigt at lave en sammenfattende oversigt om det forløb, der har været i min specialeproces.

Igennem hele mit speciale har jeg haft en humanistisk tilgang, da jeg netop har haft en hensigt om at vende konstant tilbage til sagens kerne: Nemlig at se på, hvordan givne mennesker udtrykker sit syn og perspektiv på en given sag – med mit primære udgangspunkt på landmænds værdigrundlag. Selvom der har været udfordringer og nye opdagelser har jeg altid vendt tilbage til mit filosofiske fokus.

Som fundamentalt grundlag var det nødvendigt for mig indledningsvis i mit specialeforløb at få talt med en række af landmænd for at få en forståelse af deres perspektiv, etik og deres værdier som landmænd. Det er disse holdninger og meningssammenfatninger, som danner grundlaget for, hvordan jeg med mit filosofiske og humane perspektiv betragter danske landmænds værdigrundlag. Som nævnt i mine metodiske overvejelser er jeg af den overbevisning af transskriberinger af mine dialoger og interviews med både landmænd og landbrugskonsulenter strider imod filosofiens metode, da jeg netop ikke i specialet har haft en hensigt om at lave for eksempel en konversationsanalyse med fokus på det konkret verbale eller nonverbale. Hensigten med disse dialoger og interviews har netop været at få indsigt i en dybereliggende viden. Dog erfarede jeg efter mine dialoger med landmændene og interviews med landbrugskonsulenter, at det var en fordel igennem mit opdagelsesforløb i specialet - igennem min "*context of discovery*" (Hoyningen-Huene, 1987: 501) at transskribere disse dialoger og interviews for min egen indsigts skyld. Dog mener jeg, at transskriberingerne vil forekomme unødvendige for læseren af dette speciale. Derfor valgte jeg at fastholde min empiri fra både landmænd og landbrugskonsulenter i meningskondenserende sammenfatninger, da dette bringer det essentielle frem i dialogerne og de givne interviews og herigennem giver læseren indsigt i konkrete meningshelheder og udtalelser hertil. Igennem specialets udformning og udvikling har jeg ydermere selv opnået flere erkendelser om, hvordan dette problem skal belyses bedst muligt med de givne humane aktører, jeg har valgt at inddrage. Som udgangspunkt havde jeg en intention om, at de politiske udtalelser og perspektiver skulle have en stor rolle. Dog blev dette ikke tilfældet igennem min

specialeproces på grund af to årsager: For det første var det en stor udfordring at få politiske udtalelser, hvilket er årsagen til at mine politiske udtalelser i min filosofisk undrende diskussion af så afgrænset karakter. Ydermere er jeg igennem min skrivnings og "*context of discovery*" proces (Hoyningen-Huene, 1987: 501) nået frem til den erkendelse, at specialet har kaldet på noget helt andet og mere nødvendigt i den givne problematik: Det er af min overbevisning nødvendigt at se på, hvordan landmændenes værdigrundlag ser ud i kontekst til måde, de har indlejret viden og erfaring i kontekst til, hvordan andre individer perciperer landmanden. Dette ser jeg tæt forbundet med, hvordan landmanden kan have en samtalepartner omkring det, som er på spil i landbruget, og netop her er landbrugsorganisationernes landbrugskonsulenter et konkret eksempel på landmandens dialogparter, da konsulenten netop har denne rådgivnings- og formidlingsrolle. Derfor er det i min "*context of justification*"(Hoyningen-Huene, 1987: 501), altså min begrundelseskontekst, at jeg har erfaret igennem specialet, at min fokus ligger på landmandens værdigrundlag i kontekst til dialogen med landbrugskonsulenter. Dette er ligeledes en afgørende faktor for udformningen af min problemformulering, da den som udgangspunkt havde fokus på denne tilsyneladende "tre-u-enighed " mellem landmænd, landbrugskonsulenter og politikere. Derfor har specialet åbenlyst og naturligvis også være en erkendelses- og erfaringsproces for mig med mit filosofiske blik på, hvordan jeg som udgangspunkt gik til specialet, og hvordan jeg forholder mig til det på nuværende afsluttende stadie.

Konklusion

Ud fra den indsigt som dette filosofiske speciale har givet mig igennem analyser og filosofisk undrende udredninger vil jeg nu forelægge mine konkluderende tanker herom.

Jeg gik til specialet med en hypotese om, at de danske landmænd er i konflikt med deres værdigrundlag på grund af politiske incitamenter. Med denne hypotese havde jeg ved specialets opstart et ønske om at skabe en ændring og forbedring i en fremtidig sikring af opretholdelse af danske landmænds værdier gennem dialogiske redskaber. Igennem min første analyse af landmandens værdigrundlag har jeg fået en filosofisk analytisk viden om, at de primære vidensformer og tilgange til deres fag, som landmanden besidder, synes at være kløgtighed og forstand på deres fag som landmand jævnfør Aristoteles' filosofisk udlægning om dyder og vidensformer i individet. Ydermere fastlagde jeg efter denne aristoteliske analyse af landmandens værdigrundlag, at landmanden er et yderst selvstændigt individ, som i den grad føler sig udkældt i sin rolle som landmand igennem et tilsyneladende negativt, normativt perspektiv fra både det demokratiske samfund og politikere.

Jeg kan på baggrund af min anden analyse – analysen af dialogen mellem landmand og landbrugskonsulent fra en landbrugsorganisation – konkludere, at der bør ske noget aktivt i denne formidlingsdialog for at sikre, at landmandens værdigrundlag blive mere synliggjort for både landmandens selv igennem en selvindsigt men også overfor landbrugskonsulenterne under en eventuel ledsagelse af en filosofisk konsulent. Landmandens primære dialogpartner – når dialogen omhandler noget fagspecifikt og rådgivning i og om landbrugets krav og indretning – er som nævnt landbrugsorganisationernes landbrugskonsulenter, som fungerer som dialogiske formidlere af eksempelvis politiske bestemmelser samt rådgivere for landmanden. Igennem min analyse af denne dialog mellem disse to parter, har jeg fået en indsigt i, hvordan denne samtale foregår på nuværende tidspunkt. Dog synes der at være en mangel på den dybere og mere indsigtsgivende dialog. Derfor er jeg på baggrund af denne analyse af den overbevisning, at Ole Fogh Kirkebys filosofiske udlægning af protreptikken som samtalepraksis vil være et gavnligt værredskab i denne dialog og sociale interaktion. Protreptikken giver netop selvindsigt hos det givne individ, og netop denne selvindsigt synes der at være et behov for hos landmændene. Dette hænger sammen med landmandens dannelse af sit subjekt, da landmanden i en Biesta-iansk forstand netop skaber sit subjekt ud fra meninger og handlinger fra fællesskabet omkring sig. Dette kan givetvis skabe dybere

undren og frustrationer hos landmanden, netop fordi det negative, normative perspektiv fra politikere og samfundet er en medvirkende faktor i subjektets dannelse. Derfor kan jeg på baggrund af indeværende speciale konkludere, at der vil ske en vis forbedring i dialogen mellem landmand og landbrugskonsulent under en aktiv ledsagelse af en filosofisk konsulent ved at inddrage elementer fra den protreptiske samtale. Dette kræver naturligvis en læring herom for de givne konsulenter, således de kan agere gode og professionelle samtalepartnere med de rette kvalifikationer til at foretage og udvikle den protreptiske samtale for og med landmanden. Dette er årsagen til, at jeg mener, at en filosofisk konsulent vil have en relevant og nødvendig rolle i nogle af dialogerne mellem landmand og landbrugskonsulent.

Den protreptiske dialog vil ikke bare skabe en forbedring i landmandens perspektiv på sig selv og sine værdigrundlag, men den vil efter min filosofiske overbevisning også kunne skabe en positiv ændring i landbrugskonsulenternes tilgang til rådgivningen, da de netop vil få et ændret fokus på, hvordan de spørger ind til den givne landmands situation, hvilket medfører et anderledes blik i den givne udfordring eller problematik, den givne landmand står overfor. På internationalt plan kan jeg ydermere konkludere, at den protreptiske dialog også vil kunne skabe et bredt læringsrum: Ved at udføre protreptiske samtaler mellem landmænd og landbrugskonsulenter, vil der i denne samtale blive åbnet op for dybere viden om landbruget og sustainability generelt, som har et potentiale i at – til en vis grad – give landmanden indsigt i, hvorfor der synes at være dette generelle negative, normative perspektiv på landmændene. I mine perspektiverende tanker i min diskussion åbner jeg op for muligheden i videreudviklingen af dette speciale ved et dybere blik på sustainability på både dansk og internationalt plan. Denne tilsyneladende misforståelse omkring Danmarks engagement og hidtil store bedrifter for at opretholde og skabe en mere bæredygtig verden vil ligeledes kunne drage gavn af elementer fra den protreptiske dialog, da en række af disse humane aktører vil kunne drage nytte af en dybere selvindsigt i deres til tider kritiserende og konkluderende udtalelser. Vores verden står overfor en miljømæssig udfordring, hvor vi alle skal hjælpe til at skabe større bæredygtighed og et bredere etisk og værdimæssigt fællesskab i blikket på, hvordan der kan skabes forbedringer heri med hjælp fra alle relevante humane aktører med deres viden og erfaring herom, men det er altafgørende, at de involverede

aktører har den korrekte indsigt og viden om forskningsmæssigt data i henhold til relevante værdimæssige perspektiver.

Afsluttende kan jeg konkludere, at man i et filosofisk perspektiv kan skabe en værdimæssig forbedring i dialogen mellem danske landmænd og landbrugskonsulenter ved at inddrage den protreptiske samtalepraksis som dialogredskab til at skabe selvindsigt hos den givne landmand i sit værdigrundlag.

Litteraturliste

Bøger

- Aristoteles, 2000: *Etikken*. Det Lille Forlag. Oversat og udgivet af Søren Porsborg.
- Biesta, Gert J.J., 2009: *Læring retur- Demokratisk dannelse for en menneskelig fremtid*. Forlaget UP – Unge Pædagoger. På dansk ved Marie Schneekloth. 1. udgave.
- Christensen, S. A.M. (red), 2011: *Filosofisk etik – normativ etik, praktisk etik og metaetik*. Forfatterne og Aarhus Universitetsforlag. 2. oplag
- Gustavsson, Bernt, 2001: *Vidensfilosofi*. Oversat af Hansen, Ib Høy. Forlaget Klim.
- Henriksen og Vetlesen, 2000: *Omsorgens etik – grundlag, værdier og etiske teorier i arbejdet med mennesker*. Oversat af Thornye, Ole. Nordisk Forlag, Gyldendal. 1. udgave, 1. oplag
- Hoyningen-Huene, Paul: 1987: *Context of discovery and context of justification*. In Pergamon Journals Ltd. Storbritannien.
- JRC (Joint Research Centre) *Technical Reports*, EU-Commission, 2015
- Kirkeby, Ole Fogh, 2002: *Loyalitet – udfordringen til ledere og medarbejdere*. Samfundslitteratur, 1. udgave.
- Kirkeby, Ole Fogh, 2004: *Det nye lederskab*. Børsens Forlag A/S. København. 1. udgave, 2. oplag.
- Kirkeby, Ole Fogh, 2016: *Protreptik – selvindsigt og samtalepraksis*. Samfundslitteratur. Frederiksberg C. 1. udgave.
- Kvale, Steiner og Brinkmann, Svend, 2009: *Interview – introduktion til et håndværk*. Hans Reitzels Forlag. København. 2. udgave. 6. oplag.
- Kvale, Steiner og Brinkmann, Svend, 2015: *Interview – Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. Hans Reitzels Forlag. København. 3. udgave, 1. oplag.
- Platon, (oversat af Foss, O. og Krarup, P.), 1999: *Udvalg af Platon skrifter*. Munksgaard. 12. oplag.
- Skirbekk, Gunnar og Gilje, Nils, 1995: *Filosofiens Historie 1*. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag A.S. København, 6. oplag.

Websites

- <http://finans.dk/finans/erhverv/ECE8657677/nye-klimakrav-kan-udradere-en-stor-del-af-danmarks-landbrugsproduktion/?ctxref=ext>
- <http://olefoghkirkeby.dk/index.php?SMExt=SMPages&SMPagesId=321b5b94046fb234bd0b0edfeb714e86&PHPSESSID=8d3c6b3da67a225e250b9a89b0917095>
- http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC93434/jrc90788_ecampa_final.pdf (Joint Research Rapport, EU-Commission, online pdf-fil)

BILAG

Spørgsmål til landbrugskonsulenter i en anonym landbrugsorganisation

- 1) Hvad er din rolle/funktion i denne landbrugsorganisation?
- 2) Hvordan synes du vilkårene er for landmænd i dagens Danmark?
- 3) Mener du, at landmænds værdigrundlag er i konflikt med de mange lovgivningsmæssige restriktioner, der er og har været i den seneste årrække?
- 4) Hvad er dine forventninger mht. den nye landbrugspakke?
- 5) Har der været en særlig tilgang til, hvordan kriseramte landmænd rådgives i et moralsk og etisk perspektiv?
- 6) Synes du reglerne og lovene stemmer overens med jeres værdier og visioner som landbrugsorganisation i henseende om at ville det bedste for danske landmænd?
- 7) Hvordan mener du, dansk landbrug - på nuværende tidspunkt - kan reddes ud af landbrugskrisen?
- 8) Har du tillid til, at den nye regering vil forbedre rammevilkårene for dansk landbrug?
- 9) Hvad tror du - ud fra et personligt og professionelt perspektiv - fremtidsudsigterne er for dansk landbrug? Reduktion eller vækst? Masseproduktion eller mindre niche landbrug? Økologi eller konventionelt?
- 10) Hvad er dine visioner for dansk landbrug fremover?

Malene Jakobsen
maleneelise@yahoo.dk

Ministeren

Den 22 FEB. 2016

Kære Malene Jakobsen

Tak for din mail af 23. januar om dansk landbrug. Det lyder som et interessant speciale, du er i gang med at skrive.

Indledningsvist vil jeg nævne, at spørgsmål vedrørende uddannelse ikke hører under Miljø- og Fødevareministeriets ressortområde, heller ikke når det drejer sig om uddannelse af landmænd. Med det sagt, er det dog min holdning, at vi skal videreudvikle den høje faglighed, som danske landmænd besidder, eftersom dygtige landmænd er fundamentet for et højt præsterende erhverv.

Fremtiden for dansk landbrug består både af økologiske og konventionelle landbrug. Det ene udelukker som sådan ikke det andet, og min holdning er, at når nu der kan tjenes gode penge på begge dele, så er der ingen grund til ikke at fortsætte med det.

Regeringens nye fødevare- og landbrugspakke er ikke en krisepakke. Ligesom i alle andre erhverv er der op- og nedture i landbrugserhvervet. Grundlæggende har jeg en stor tro på dansk landbrug. Vi har dygtige landmænd, og derfor er det vores job som lovgivere at skabe de rigtige rammer med ordentlige betingelser, der gør, at landmændene kan få det maksimale ud af deres høje faglighed. Fødevare- og landbrugspakken er et skridt i den retning.

Arbejdet med pakken starter sådan set allerede nu. Eksempelvis er L68 om ændring af jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække allerede under behandling i Folketinget nu. Implementeringen af pakken finder derudover sted over de kommende år, således at den med den målrettede regulering vil være fuldt implementeret i 2021.

Foruden den målrettede regulering, er bedre ressourceudnyttelse en af måderne, hvorpå miljø og landbrug kan spille sammen på en bedre måde end i dag. Jo bedre vi eksempelvis udnytter fosforen i landmændenes gylle, jo mindre skal vi importere fra bl.a. miner i Afrika, hvilket gavner miljøet i sidste ende.

Afslutningsvist vil jeg, i forhold til dit spørgsmål om ændringen fra 1.4 til 1.7 dyreenheder, nævne, at ændringen som udgangspunkt kun gælder for slagtesvin. Med tiden vil vi imidlertid vurdere, om ændringen skal gælde for mere end slagtesvin.

Med venlig hilsen

Eva Kjer Hansen

NOTAT

Besvarelse af spørgsmål vedr. dansk landbrug

- 1) *Mener du, at der bør ske noget aktivt indenfor uddannelsen af landmænd for at sikre landbruget i fremtiden? – Bør uddannelsen favner flere, således gymnasiet og andre ungdomsuddannelser in-formerer mere om Danmarks vigtigste erhverv?*

Med fødevarer- og landbrugspakken kom regeringen med en række konkrete initiativer, der skal fremtidssikre erhvervet og gøre det bedre rustet til at øge råvaregrundlaget og eksporten. Denne udvikling kræver også velkvalificeret arbejdskraft i sektoren.

Dygtige landmænd spiller en vigtig rolle for høj produktivitet og konkurrenceevne i erhvervet. Derfor er det vigtigt, at unge også orienterer sig om mulighederne inden for landbrugserhvervet, når de undersøger fremtidige uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder.

- 2) *Hvad mener du, som erhvervs- og vækstminister er fremtiden for dansk landbrug? Masseproduktion eller mindre niche landbrug? Økologi eller konventionelt?*

Danmark har et godt udgangspunkt for at skabe vækst og arbejdspladser i hele fødevarer- og landbrugssektoren i de kommende år. Danske producenter af konventionelle fødevarer har en lang tradition for effektiv produktion og for fødevarer af høj kvalitet, der er efterspurgt internationalt.

Samtidig ser vi, at danskerne fx køber mere og mere økologisk og den økologiske omsætning udgør i dag knap 8 pct. af det samlede fødevarer-salg. Det er den største andel i verden, og tallet er stigende. Og siden 2007 er værdien af den samlede økologiske fødevarerexport steget markant. Det er en styrke, som skal videreudvikles og den markedsdrevne udvikling af økologi i Danmark skal understøttes i endnu højere grad.

Samlet set kan både konventionelle produkter samt mere nichebaserede landbrugsvarer derfor danne fundament for videreudviklingen af dansk landbrug.

- 3) *Hvad er dine forventninger mht. den nye landbrugspakke?*

Med fødevarer- og landbrugspakken skal der sikres væsentlige strukturelle forbedringer for landbruget, så det bliver muligt at øge råvaregrundlaget. Det medvirker til at skabe bedre mulighed for, at landbruget kan arbejde sig ud af krisen og dermed danne grundlag for en sund og mere bæredygtig

tig finansieringssituation. Dette vil også give et forbedret grundlag for, at erhvervet kan foretage de nødvendige investeringer i vedligehold og udvikling af produktionsapparatet.

4) *Hvornår forventer du, at den nye landbrugspakke realiseres og inkorporeres?*

Med aftalen om fødevarer- og landbrugspakken igangsættes en lang række initiativer. Nogle træder allerede i kraft i løbet af foråret 2016, såsom udfasningen af de reducerede gødskningsnormer, mens andre initiativer vil tage længere tid at gennemføre, eksempelvis udarbejdelsen af en vækstplan for akvakultur.

5) *I takt med en stigende tendens – og nødvendighed af et bæredygtigt og grønnere Danmark, ønsker jeg at høre dit perspektiv på, hvorledes – om muligt – du ser genbrug og landbrug som to fagområder, som kan kombineres? Kan dansk landbrug genanvendes i fremtiden, f.eks. gennem materialer, udnyttelse af animale brændstoffer mv.?*

Innovation er et væsentligt konkurrenceparameter for danske virksomheder inden for fiskeri, landbrug, fødevarer og grøn teknologiudvikling. I kombination med gode rammevilkår er innovation afgørende for, at erhvervet fortsat kan konkurrere på verdensmarkedet.

Her kan eksempelvis avancerede 2. generations biobrændstoffer potentielt komme til at spille en større rolle i fremtiden. EU's ministerråd har vedtaget et mål om, at avancerede biobrændstoffer skal udgøre 0,5 pct. af energiforbruget til vej og bane i 2020. Produktion af avancerede biobrændstoffer vil være baseret på innovativ teknologi og føre til øget efterspørgsel efter og avanceret udnyttelse af 20 restprodukter fra landbruget. Der findes dog ikke i dag et egentligt marked for avancerede biobrændstoffer, hverken i Europa eller globalt. Dette vil være forudsætningen for en eventuel fremtidig produktion.

6) *Hvornår forventer og håber du på, at punktet om ændringen fra 1,4 dyreenheder til 1,7 dyreenheder pr. hektar ændres? – Og er du informeret om, hvorvidt det kun gælder for slagtesvin eller ligeledes so- og smågrisebedrifter, dette fremgår nemlig ikke af landbrugspakken, og det vil være besynderligt, hvis det kun gælder for slagtesvin?*

Aftaleparterne bag fødevarer- og landbrugspakken er enige om hurtigt og forventeligt i 2017 at hæve harmonikravet for slagtesvin til 1,7 dyreenheder per ha., svarende til EU-normen. Samtidig er aftaleparterne enige om, at arbejde aktivt for en forsættelse af den danske undtagelse for kvægbrug på 2,3 DE.

Det sænkede harmonikrav gælder ud over slagtesvin også for blandt andet pelsdyr og fjerkræ. Da der er knyttet en relativt større fosforudfordring til disse dyretyper prioriteres hævelsen af harmonikravet for slagtesvin, men såfremt en hævelse også kan omfatte de øvrige dyretyper, uden unødigt besværlige fosforregler, sigtes der også på at hæve harmonikravet for disse dyretyper.

7) *Mener du, at der kan ske en forbedring i uddannelsen af landmænd? Bør den struktureres anderledes eksempelvis så den får større karakter af andre bacheloruddannelser? – Mange landbrugsskoler fungerer som "skolehjem", hvor stort set alle elever er overnattende.*

Det centrale ift. landbrugsuddannelserne er, at sikre adgangen til velkvalificeret arbejdskraft i sektoren. Strukturen af uddannelserne skal derfor understøtte udviklingen i landbruget fx hen imod større bedrifter.

For at fremtidssikre det danske landbrug, skal de danske landmænd være konkurrencedygtige, skabe vækst og have høj produktivitet, og det skal uddannelserne ruste dem til, så de kan agere i et hastigt voksende globalt marked med mange muligheder.

8) *Hvad er dit perspektiv sikring af erhverv og vækst indenfor landbrugssektoren?*

Den generelle miljøregulering i Danmark har gjort, at erhvervets potentiale ikke kunne udnyttes fuldt ud. Afsætningspriserne er derudover aktuelt lave bl.a. på grund af det russiske importforbud og faldende efterspørgsel fra Kina. Og erhvervets gæld virker som en bremseklods på nye investeringer og lægger beslag på en væsentlig del af indtjeningen.

På trods af de aktuelle udfordringer tegner der sig også nye muligheder for det danske landbrugs- og fødevarerhverv. Der er således mulighed for øget afsætning på det hastigt voksende globale marked for fødevarer og fødevareteknologi. En udvikling der i høj grad er drevet af økonomisk vækst og en stadigt større verdensbefolkning. Særligt da en stadigt voksende global middelklasse forventes at udgøre 5 mia. mennesker allerede i 2030 mod ca. 2 mia. i dag.

Det betyder, at den globale fødevarer efterspørgsel forventes at vokse betydeligt. Jeg ønsker denne udvikling og regeringen arbejder løbende med at hjælpe sektoren til at blive bedre rustet til at øge råvaregrundlaget og udnytte de voksende afsætningsmuligheder og dermed skabe mere vækst og beskæftigelse.

- 9) *Hvordan mener du, dansk landbrug på nuværende tidspunkt kan reddes ud af landbrugskrisen? Flere og flere landbrug – store som små – går konkurs.*

Den strukturelle udvikling i landbruget går mod færre, men større og mere effektive bedrifter. Nye investeringer i landbrugets produktion og sammenlægning af bedrifter er således en af forudsætningerne for en effektiv omstilling af landbrugsproduktionen i fremtiden.

En væsentlig andel af landbrugene har imidlertid høje gældsbyrder. Samtidig er der en væsentlig andel af disse, der har en relativt lav indtjening, som gør det vanskeligt at servicere den høje gældsbyrde. En væsentlig faktor bag dette er, at priserne på landbrug, herunder særligt landbrugsjord, steg kraftigt i årene op til 2008.

Forudsætningen for højere indtjening er imidlertid som udgangspunkt, at der løbende investeres, både i almindeligt vedligehold, i nye bygninger og nyt maskineri og evt. også i udvidelser af bedriften. Det kan imidlertid være vanskeligt for landmændene at få finansieret de nødvendige investeringer, når gælden er høj.

Hvis højt gældsatte, men potentielt effektive landbrug, ikke kan finde veje til at opnå en rekonstruktion af gælden, kan det gøre det vanskeligt at videreudvikle deres bedrift. Jeg er derfor optaget af at gøre fødevare- og landbrugssektoren endnu bedre rustet til at øge råvaregrundlaget og eksporten, samt skabe bedre adgang til finansiering.

- 10) Hvad er dine visioner for dansk landbrug fremover?

Se svar på spg. 8.